

A close-up photograph of several people's faces, partially obscured by a black headscarf with a colorful, patterned border. The focus is on their eyes, which are looking directly at the camera. The background is a soft, out-of-focus light color.

VI og DE

En håndbok om kommunikasjon
på tvers av kulturer

Idé, tekst, oppgaver og illustrasjoner: Siv Lakou

Noen tekster og fotos: IMDi

3. utgave 2008

Opplag: 10.000

ISBN 978-82-92757-37-6

Hefтет kan lastes ned fra
<http://www.imdi.no/upload/ViogDe.pdf>

2

Forord

I perioden 1999-2001 gjennomførte Asker kommune et internt opplæringsprosjekt knyttet til kommunens arbeid med visjoner og verdier. Prosjektet var støttet av Utlendingsdirektoratet (UDI), og hadde som mål å øke forståelsen for de spesielle utfordringene som ulike språk og kulturbakgrunn representerer, både i forhold til personalpolitikk og tjenesteyting. Det ble blant annet holdt seminarer for ansatte om språkbevissthet og holdninger i samhandling på tvers av kulturtilhørighet. Siv Lakou var prosjektleder. Hun samlet stoffet fra seminarene og fra andre opplæringstiltak i håndboka VI og DE, som ble trykket opp og gitt til alle ansatte. Håndboka ble svært godt mottatt, og skapte også interesse utenfor Asker kommune.

For å møte etterspørselen kjøpte UDI rettighetene og ga håndboka ut på nytt i 2005, med noen oppdateringer og tilføyelser. Da Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) ble opprettet 1. januar 2006, var VI og DE ett av produktene som IMDi skulle formidle. Heftet viste seg å bli en riktig «bestselger». I løpet av to år har IMDi distribuert 15.000 eksemplarer til ansatte i det offentlige tjenesteapparatet. Temaene som tas opp her er like aktuelle i 2008, og etterspørselen etter VI og DE bare øker. Derfor kommer det nå et nytt opplag, som vi håper vil finne mange interesserte lesere.

VI og DE er en god førsteinnføring i feltet tverrkulturell forståelse. Boka egner seg godt for ansatte i det offentlige som ikke selv har tverrkulturell kompetanse, men som opplever utfordringer i møte med tjenestebrukere som har en annen språklig og kulturell bakgrunn enn norsk. VI og DE inneholder også mye livslæring som kan være nyttig for enhver som bor og jobber i et flerkulturelt samfunn som Norge, uansett kunnskaps- og erfaringsnivå.

VI og DE er en del av IMDis satsing for å styrke mangfoldsperspektivet i det offentlige tjenesteapparatet, og inngår i IMDis Verktøykasse for likeverdige offentlige tjenester, se www.imdi.no/loft. Vi håper håndboka vil bli til glede og nytte for dem som får den på pulten sin. Spre den gjerne til andre! Flere eksemplarer får du tilsendt gratis ved å sende en e-post til bestilling@imdi.no. God lesning!

Takk til alle som har latt seg sitere og intervjuet i boka.

En spesiell takk til Carol Knutsen, tidligere ansvarlig for språkseksjonen i Fredskorpsambandet, opprinnelig fra USA, Uazuvara K. Katjivena, kommunikasjonsviter, opprinnelig fra Namibia, Alison Olsen, oversetter, opprinnelig fra Sør-Afrika, og til forfatterne Odd Børretzen og Are Kalvø for at de har latt oss bruke tekstene deres.

Innhold

1.	Det er ikke så mye som skal til	7	7.	«Alle nordmenn har rødt hår »	37
	Hvem er VI og hvem er DE?	7		Hvem er jeg?	38
2.	Ordenes betydning	9	8.	Arveanlegg, nasjonalitet og kultur	39
	To begreper: kjerring og neger	9		Arveanlegg	39
	Å tenke seg om før man snakker	9		Nasjonalitet	40
	Hvem definerer hvem?	10		Kultur	41
	Hvilke begreper er det relevant å bruke?	11	9.	Norsk eller innvandrер? Ja takk, begge deler	45
3.	Vi kommuniserer	14		Shabana Rehman om flerkulturell identitet	46
	Grunnleggende om kommunikasjon	14		Samtale med Fakhra Salimi	47
	Tips for god kommunikasjon	17		Askerjenta Gurbax: Er jeg fra Norge eller fra India?	48
	Filtre	18	10.	Over skranken	51
	Felleskap	20		Her på Hagaløkka skole er vi fargeblinde!	52
4.	Språk, kultur og kommunikasjon	22		Eiendomsforvaltningen	53
	«Innvandrerens sinnelag»	23	11.	Litterære smakebiter	55
	Eksempler fra fjern og nær	27		Ole Brumm	55
	Tips for å unngå misforståelser	29		Flyktningen og de syv dverger	56
	Tips for å unngå konflikt	30		Kunsten å være neger	56
5.	Bruk av tolk	31	12.	Vær varsom!	58
	Tolkens funksjon	31			
	Viktig å huske når du skal samtale via tolk	32	13.	Oppgaver	60
6.	Alle er forskjellige	35		Referanser	63
	Ingen er like, alle er unike	35			

”

Nøkkelen til mellommenneskelig forståelse ligger i evnen og viljen til å komme hverandre i møte, til å lære hverandre å kjenne og godta at vi har forskjellige premisser for tale og handling. ”

Dahl 2001

6

Det er ikke så mye som skal til

Vårt forhold til kolleger, naboer og medmennesker er avhengig av at vi kan snakke sammen og forstå hverandre. God kommunikasjon er viktig for hvordan en bedrift takler å være imøtekommende og forståelig overfor sine ansatte og publikum, både som førsteleddstjeneste og når beslutninger fattes. God kommunikasjon er alltid viktig, men med ulikt erfaringsgrunnlag og ulik språkbakgrunn kan det være nødvendig å være ekstra tydelig. Da kan det være godt med noen råd for å komme på glid og legge grunnlag for gjensidig respekt.

Mange opplever at ett av hindrene for god kommunikasjon er «kulturforskjeller». I denne sammenheng menes i hovedsak menneskers måte å uttrykke seg på grunnet ulike språk, og ulik kulturell, etnisk eller nasjonal tilhørighet. Begrepet kulturforskjeller kan defineres svært vidt. Det meste kan gjøres på en annen måte enn den ene vi trodde var mulig. Det meste kan forstås på en annen måte enn den ene vi trodde var mulig. Når vi mennesker står overfor noe nytt, reagerer vi forskjellig. Hvorfor oppleves noe nytt som truende og noe annet som interessant? En og samme person kan også reagere ulikt i ulike situasjoner. Vi må ikke la kulturforskjeller bli en unnskyldning og et påskudd for å slippe å kommunisere. Skjuler det seg ikke bare littegranne frykt for det nye og ukjente? La ikke ytre kriterier som klær og utseende sette grenser for din kommunikasjon. Selv ikke språk og oppførsel behøver å bli en barriere.

© Regan Hjertbohm / Samfoto

Hvem er VI og hvem er DE?

I gitte sammenhenger er det vanlig å forstå begrepene slik at VI representerer etablerte medlemmer av samfunnet, mens DE representerer nye medlemmer av samfunnet.

Det har vært ganske vanlig å tenke på hva det etablerte samfunnet skal lære nye medlemmer, slik at de blir skikket til å finne seg til rette. Vi er opptatt av å lære de nyankomne å kommunisere med oss. Lære dem å gjøre ting på vår måte. De må forandre seg og bli mest mulig som oss. Men hvordan er vi? Har vi virkelig et homogent samfunn der alle er like og gjør ting på samme måte? Begrepene fungerer kanskje bedre som verktøy hvis vi tolker dem slik:

- VI er dem vi definerer oss i gruppe med.
- DE er alle dem som tilhører andre grupper.

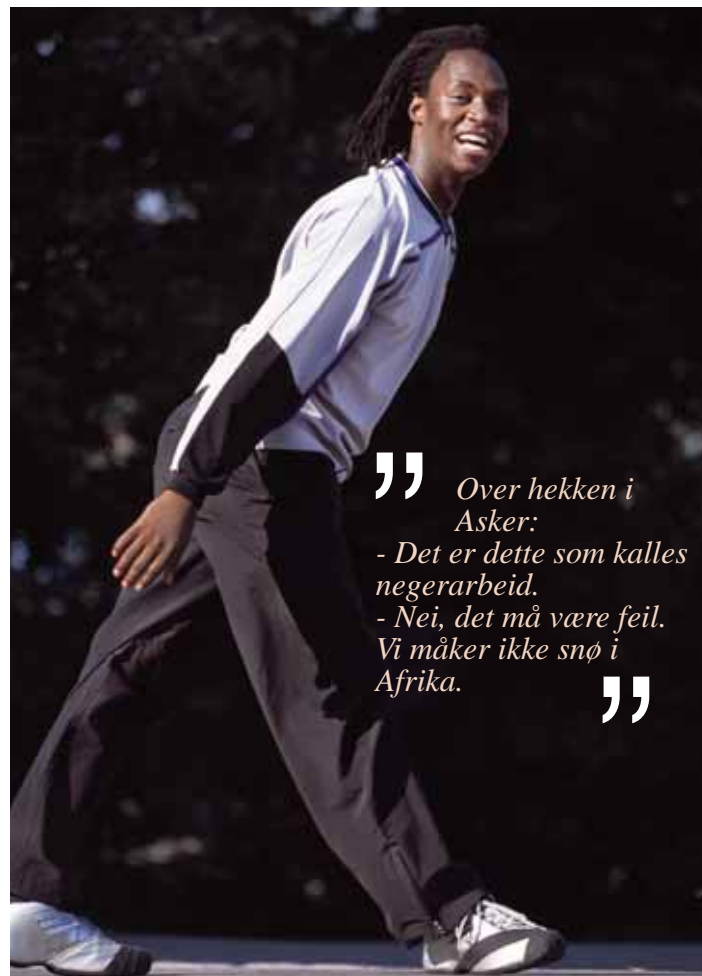
Hvordan er det å høre at politikere og journalister konsekvent kaller dem som er mørke i huden for “fjernkulturelle” og i praksis definerer deg ut av fellesskapet du er født og /eller opp-vokst i?

Amalia Carli, barnepsykolog

8

Da vil vi oppdage at alle kan være med i VI i mange grupper. For eksempel VI som arbeider i kommunen. VI som går på norskkurs. VI som leser denne boken. VI som bor i Norge. Tenk litt over hvilke ulike grupper der du selv er med i et VI. Skal jeg gjøre noe med min kommunikasjon må jeg begynne med meg selv. Jeg må vite hvem jeg er og hvorfor jeg uttrykker meg som jeg gjør. Det er mye mer effektivt enn å prøve å forandre alle andre.

Ta tak i tematikken i avdelinger, institusjoner og organisasjoner. På mange arbeidsplasser finnes det allerede mange med masse kunnskap og erfaring om emnet. Disse personene vil være en ressurs for andre som kanskje ikke har tenkt over disse utfordringene. I fellesskap vil man kunne oppnå en fruktbar debatt. La håndboken være et hjelpemiddel på jobb og privat. Løs oppgaver og bli trygg i kommunikasjon med andre. Det å gjøre en erfaring gir mer lærdom enn å lese seg til den.

” Over hekken i Asker:
- Det er dette som kalles negerarbeid.
- Nei, det må være feil.
Vi måker ikke snø i Afrika.

”

Ordnenes betydning

Vi trenger gode begreper i enhver kommunikasjon. Dette er selvfølgelig spesielt viktig i offentlig informasjon. Dessverre er vi ikke alltid enige om hva ord betyr. Uten å ønske det kan vi derfor komme til å støte andre. En diskusjon kan fort bli heftig når én hevder at begrepet er negativt og en annen hevder at det er nøytralt. Det finnes hjelpemidler som ordbøker og leksikon. Ved å holde oss så godt vi kan til de nedfelte betydninger av et ord på det gjeldende skriftspråk, har vi et godt utgangspunkt. Dette må da være greit? Til en viss grad er det også det, men likevel er vi ikke til en hver tid enige om begrepenes betydning.

To begreper: Kjerring og neger

En gruppe mennesker kan finne et begrep støtende, selv om begrepet tradisjonelt har hatt et nøytralt innhold. Ordene «neger» og «kjerring» er to typiske eksempler. Årsaken kan man finne i ulik språktilknytning, eller rett og slett som et produkt av holdninger i tiden.

Mange steder på landsbygda i Norge er «kjerring» et nøytralt ord for kvinne. Enkelte steder er det positivt ladet med sterke bånd til ordet «kjære». I de fleste byer er det derimot et skjellsord. I lang tid i Norge var «neger» regnet som den mest nøytrale betegnelsen på en person med mørk hudfarge. Avledninger av ordet «nigger» har vært den diskriminerende versjonen. Neger kommer av «negro» og betyr svart. I Norge er ordet svart tradisjonelt synonymt med ordet skitten. Ordene skitten og svart brukes om hverandre. At ordet svart betydde skitten hadde med fargen på mold og jord å gjøre, og skriver

seg tilbake fra tider da svært få i Norge hadde sett at hud kunne være mørkebrun. Man ønsket et mer nøytralt begrep for å beskrive mørk hudfarge. Låneordet «neger» hadde ingen gamle assosiasjoner i Norge og ble derfor det som klang mest nøytralt.

Etter hvert som innvandringen til Norge har økt, har det presset seg fram et annet syn. På engelsk og fransk har det importerte ordet «negro» en negativ klang. Negro representerer kolonimakt og slaveri. Ordet «negre» på fransk er oppfattet som negativt og «noir» foretrekkes. På engelsk unngår man likedan «negro» og bruker «black».

Folk med afrikansk bakgrunn ønsker ikke å bli identifisert med slaveri og kolonialisme og vil derfor ikke kalles «negre». Noen synes det er greit å bli kalt «svart» (i motsetning til «hvit»), mens andre foretrekker å bli kalt afrikaner.

Å tenke seg om før man snakker

Jeg kan ha brukt et ord i beste mening hele livet, men idet jeg hører at en person finner det støtende bør jeg reflektere over bruken av det. I mange tilfeller vil det sikkert ikke koste meg noe å finne et godt alternativ for å unngå å støte. I 70-årene i Norge var det en heftig debatt om hvordan enkelte betegnelser var preget av holdninger til kvinner og deres plass i samfunnet. Flere titler og yrkesbetegnelser er endret. Andre grupper har også talt sin sak og krevd bevisstgjøring. Dette er nødvendig fordi ord kan ha oppstått i en tid da holdninger var annerledes. Vår «viten» om andre folkeslag enten det gjaldt

”

Hvis du er født i Norge som innvandrerbarn og sier at du er norsk, tror ikke vanlige folk på deg. Ikke statistisk sentralbyrå heller. Ikke VG heller. Hvis du sier at du ikke er norsk, er det galt også. ”

Elvis Chi Nwosu, fagforeningsleder i Fagforbundet, Barne- og familieetaten i Oslo

10

utseende eller adferd var basert på enkeltpersoners oppfatning. Jo lenger unna et sted er geografisk, jo mer generelle blir vi i vår beskrivelse og omtale av stedet og dem som bor der.

Ofte kan vi se sammenligninger av typen «I Norge er...mens derimot i Afrika...» Dette avspeiler holdninger. Er det virkelig relevant å sammenligne lille Norge og dets skarve 4,6 millioner innbyggere med et helt kontinent? Vi må nok nøye oss med en by, foreksempel Al Djazair i Algerie hvis vi ser på folketallet. Ellers ville det vel være naturlig å sammenligne et land med et land. I vår iver etter å forenkla verden rundt oss har vi også laget mange karakteristika som vi omgir oss med daglig. Er det omtenksomt å bruke norske uttrykk som: «sint som en tyrk» i påhør av en tyrkisk kollega?

Hvem definerer hvem?

Vi må huske at majoriteten eller makthaverne i samfunnet til alle tider har hatt makt til å definere andre grupper i samfunnet uansett hva de omtalte personene har følt om begrepet. Jo lavere man befinner seg på den sosiale rangstige, jo mer må man svelge av andres generalisering .

Hvorfor omtales folkegrupper i Afrika som «stammer», selv om det aldri skjer i Europa? Når vi snakker om folkestammer i Europa, går vi langt tilbake i historien. Dette kan fort gi inntrykk av at stammer betegner et mindre utviklet eller mer primitivt folk enn moderne europeiske folk. Kan det ha noe å gjøre med at det er den europeiske definisjonen vi bruker både

om europeere og folk utenfor Europa? Det skulle vært interessant å se hvordan europeere ville trives med at en annen del av verden fikk monopol på definisjonene.

Det kan til tider være belastende å bli definert, og mange vil ikke «puttes i bås». En definisjon som i utgangspunktet var saklig og nøytral, kan misbrukes eller overeksponeres i irrelevante sammenhenger, og derfor oppfattes negativt.

Ordet «innvandrer» har etter hvert blitt knyttet til så mange negative elementer i samfunnet at dette opprinnelig nøytrale ordet er i ferd med å føles som et skjellsord for mange.

Enkelte grupper har også snudd andres negativt ladede definisjon til noe positivt. Ordet «homse» var et skjellsord som målgruppen for sjikanen valgte å gjøre til sitt eget nøytrale begrep. På 70-tallet i ble det i enkelte kvinnemiljøer trendy å bruke ordet «kjerring» positivt om seg selv. I USA har man i svarte miljøer brukt skjellsordet «nigger» internt. Da blir det ikke kun brukt som et skjellsord, men ofte som et inkluderende ord som viser felles tilhørighet. Det er viktig at man er på innsiden av en intern sjargong for å kunne benytte slike ladede ord. Det vil oppfattes helt annerledes om en utenforstående bruker ordet. Dette vil de fleste av oss kjenne oss igjen i. Hvem som kaller oss noe, og sammenhengen dette er satt inn i, er avgjørende for hvordan vi opplever en tiltale. Er sender og mottaker venner og like trygge i kommunikasjonen, kan vi tåle mye latterliggjørelse.

Den offentlige kommunikasjon krever at vi redefinerer våre begreper eller bytter dem ut i flere sammenhenger. Definisjo-

... *Hans farmor var engelsk, hans farfar var dansk. Deres sønn, hans far, giftet seg med en svensk kusine med svensk far og dansk mor. Hvorfor omtales da ikke HM Kong Harald som andre generasjons innvandrere ...?*

ner som ble laget av europeere under kolonitiden regnes fortsatt som gjeldene av europeere i dag. Dette bør man reflektere over. Er det sannsynlig at nordeuropeere ville vært tilfreds med andre folks definisjoner av oss som en global mal som vi måtte godta?

I offentlig kommunikasjon må man være spesielt bevisst på hvilke begreper man bruker overfor brukerne. Det er ikke nok at den som definerer sier at det ikke er negativt ment. Vi må ha i tankene hvordan det føles å bli definert.

Dialog

Når reaksjoner på språk oppstår bør det tas alvorlig, og man bør finne mindre støtende ord. Spesielt viktig er dette i offentlig sammenheng. Man må likevel ikke umiddelbart dømme en person som bruker et støtende ord, uten å samtidig se på hvilket grunnlag og i hvilken kontekst ordet brukes. Som nevnt tidligere kan to som snakker sammen ha ulik forståelse av enkelte ord. Når mottaker hører et støtende utsagn kan det være greit å først se om avsenderens kroppsspråk og mimikk forklarer noe. Man kan spørre seg: - Er det mulig at dette var nøytralt ment? Hva vet jeg om avsenderens utgangspunkt for valg av ord?

Er mottageren fortsatt usikker, er det lurt å spørre på en pen måte hva avsender mente å si. Hvis man føler seg støtt på andres eller egne vegne, kan man på en rolig måte opplyse om akkurat det. Da vil man nok fort kunne se på avsenderens reaksjon om valget av ord var godt ment. Om du på en rolig

måte opplyser at du finner en betegnelse støtende, vil det hjelpe den andre til å velge andre ord og bli mer bevisst.

Tips:

Føler du ubehag eller lur du på noe, så si det på en pen måte så fort som mulig!

La aldri tvilen ligge. Den er grobunn for nye negative tolkninger!

Hvilke begreper er det relevant å bruke?

Mange forskjellige begreper brukes for å beskrive mennesker som har innvandret til Norge eller som er etterkommere av innvandrere. Hvis vi ser bort fra ord som er direkte diskriminerende, vil vi oppdage at mange ord kan bli støtende fordi de er upresise eller fordi de blir benyttet i feil sammenhenger. Begrepsjungelen kan være svært forvirrende. Har man de beste intensjoner om å være nøytral, kan det bli veldig nedslående når det viser seg at ordvalget likevel ble helt galt. I mange sammenhenger har vi behov for klare begreper. Disse finnes og bør brukes der de hører hjemme. Andre ord er mer upresise og bør derfor unngås. Dette kan være populære, men upresise ord som vi venner oss til fordi de ofte benyttes i media. Det er uheldig når slike ord adopteres inn i forvaltningen.

INNVANDRER – immigrant, en person født i utlandet og fast bosatt i Norge, med begge foreldre født i utlandet. I mange tilfeller passer det bedre å bruke betegnelsen «person med innvandrerbakgrunn».

12

IKKE-VESTLIG INNVANDRER – person som har opprinnelse fra Øst-Europa, Asia inkludert Tyrkia, Afrika og Sør- og Mellom-Amerika

UTLENDING – brukes om turister og utenlandsfødte personer som ikke er fast bosatt i Norge.

FLYKTNING – person som er på flukt, eller som har fått asyl, opphold på humanitært grunnlag eller midlertidig beskyttelse i et nytt land. Flyktningbegrepet brukes både om personer som har kommet som asylsøkere og fått opphold, som overføringsflyktninger eller som familiegjenforente til disse gruppene. Flyktninger inngår i fellesbetegnelsen «innvandrerbefolkningen».

OVERFØRINGSFLYKTNING – flyktninger som får komme til Norge etter et organisert uttak, vanligvis i samarbeid med FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR).

ASYLSØKER – en person som på egen hånd søker om beskyttelse etter flyktningkonvensjonens bestemmelser (forfølgelse på grunn av politisk eller religiøs overbevisning, eller sosial, etnisk eller nasjonal tilhørighet). En person er asylsøker bare så lenge søknaden er til behandling (avslag eller innvilget opphold).

MINORITET – mindretall av folket (av latin; minor)

ETNISK MINORITET – «etnisk» betyr kulturelle særtrekk ved en folkegruppe, og «minoritet» betyr i mindretall.

... Det eneste to innvandrere alltid har felles er at de bor i et annet land enn det de tilfeldigvis er født i. De har ikke nødvendigvis samme språk, religion, eller kulturidentitet ...

FREMMEDSPRÅKLIG – person som snakker et fremmed språk (det vil si et annet språk enn norsk i Norge) eller tekst som er skrevet på et annet språk enn norsk.

MINORITETSSPRÅKLIG – i skolen brukes denne betegnelsen om elever med to utenlandsfødte foreldre med et annet morsmål enn norsk, samisk, dansk eller svensk. Utdanningsdirektoratet oppfordrer til å bruke betegnelsen minoritetsspråklig elev i stedet for fremmedspråklig elev.

FLERSPRÅKLIG – betegner en kompetanse, det å beherske flere språk, og er en mer positiv betegnelse enn minoritetsspråklig.

MUSLIM – person som har islam som religion. Karakteristikk som bør brukes på linje med «kristen», «katolsk», «buddhist» osv når religion er relevant.

FREMMEKULTURELL – er et konstruert og vagt begrep som betegner at en person «hører til en kultur som er fremmed for den som bruker betegnelsen».

FLERKULTURELL – eller tokulturell – beskriver mennesker som har bakgrunn fra flere kulturer, for eksempel barn av innvandrere, flyktninger eller har foreldre med ulik etnisk bakgrunn.

GENERASJONSINNVANDRER – barn av eller etterkommere av innvandrere. Ordet står ikke i noen norsk ordbok, men er innført i språket av media. Både begrepene første-, andre- eller tredjegerasjons innvandrere brukes nå i offentlige dokumenter.

Forslag til andre måter å definere på:

- 1: Det beste begrepet her blir "fremmedspråklige". Har religion noe med saken å gjøre? Kan ikke norskspråklige være muslimer? Kan ikke fremmedspråklige være kristne eller buddhister?
- 2: Er alle enige om hvilke kulturer som er fremmede? Har alle med annen kulturbakgrunn enn norsk nødvendigvis de samme behov? Er poenget at noen har spesielle behov så holder det å si bare det.
- 3: Det beste begrepet her blir "flyktninger". Dette er ikke nødvendigvis karakteristisk for minoriteter.
- 4: Det mest dekkende begrepet er sannsynligvis innvandrere. En flyktning er en asylsøker som har fått innvilget asyl. En asylsøker er en person som venter på svar på asylsøknaden sin. Begrepet innvandrere inkluderer flyktninger, men ikke asylsøkere.

Torgrim Eggen mener det er behov for en "etnisk begrepsrensning".

En del ord og uttrykk som benyttes er feil eller totalt misvisende.

Eggen antyder at han for fremtiden vil presentere seg som:

” nesten-kulturell europeisk ikke-innvandrер ”

Arbeiderbladet 30.mai 1997

ETTERKOMMER – begrepet «etterkommer» betegner personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre (såkalte andregenerasjonsinnvandrere). Etterkommere er født og oppvokst i Norge, og det er derfor ikke naturlig å kalle dem «innvandrere».

Til ettertanke

Ordene fremmedkulturell og generasjonsinnvandrere er upresise. Hvorfor ble begrepet «generasjonsinnvandrere» innført når «etterkommer av innvandrere» er mye mer presist? Er det virkelig alltid relevant å påpeke hvor mange generasjoner tilbake forfedrene har bodd i landet? For dem som ikke har vandret noe sted kan det bli feil å definere seg som «innvandrere». «Fremmedkulturell» blir også svært ulikt brukt. Finnes det noen allmenn oppfatning av hvilke kulturtilknytninger som kan kalles «fremmedkulturell»? Hvis vi ser på begrepet «fremmedspråk», gjelder det alle språk som ikke er vårt norske morsmål. Det er ikke like selvsagt når man ber ulike personer definere «fremmedkulturell». Bare prøv.

Ofte blir også mange begreper som har klare definisjoner brukt om hverandre. Eksemplene nedenfor er hentet fra virkeligheten, og viser hvor upresist begrepene kan brukes. Studér dem og finn det beste alternativet. Hva er relevant i sammenhengen? Hvem og hva er det man ønsker å definere?

- 1 Vi trenger å styrke norskkunnskapene til de fremmedspråklige/muslimske barna.
- 2 Dette er et tilbud til de fremmedkulturelle brukerne av tjenesten med spesielle behov.

- 3 Ofte kan minoriteter/flyktninger ha en traumatisk historie.
- 4 Mange asylsøkere/innvandrere/flyktninger har bosatt seg i nabolaget.

Når vi sier integrere, hva mener vi da? Mener vi assimilere eller mener vi inkludere?

ASSIMILERE: Smelte sammen, brukes ofte (i denne sammenhengen) i betydningen å gjøre innvandrere lik nordmenn.

INTEGRERE: Innlemme. Like muligheter, rettigheter og plikter er viktige virkemidler for å skape det som blir omtalt som integrering. (St. meld. 49, s 28)

INKLUDERE: Et begrep som delvis blir brukt som erstatning for integrering, delvis i motsetning til ekskludering. Den som oppfordrer til inkludering, sier indirekte at noen har et ansvar for å få det til. Noen må åpne opp og invitere inn. (St. meld. 49, s 30)

MANGFOLD: den flerkulturelle variasjonen i befolkningen, og variasjon i kjønn, alder, seksuell legning og funksjonsevne, er med å skape mangfoldige samfunn (engelsk: social diversity). Mangfoldspolitikken retter seg prinsipielt mot alle borgere i samfunnet, med vekt på forholdet mellom individuelle rettigheter og hensynet til fellesskapet.

Definisjonene er blant annet hentet fra Statistisk Sentralbyrå, Stortingsmelding 49 (2003-2004), Migrapolisredaksjonens nettsider, Utdanningsdirektoratet og Norsk rettskrivingsordbok

Vi kommuniserer

14

Grunnleggende om kommunikasjon

Kommunikasjonslærens klassiske kommunikasjonsmodell består av **en avsender** som har **et budskap** han vil formidle. Budskapet må formidles gjennom **en kanal** til **en mottaker**. Mottakeren **oppfatter og tolker** budskapet og kan gi **en tilbakemelding**.

” *Min bror søkte lykken i Amerika.
Naboene mine er økonomiske flyktninger
fra Asia.* ”

Avsender

Idé

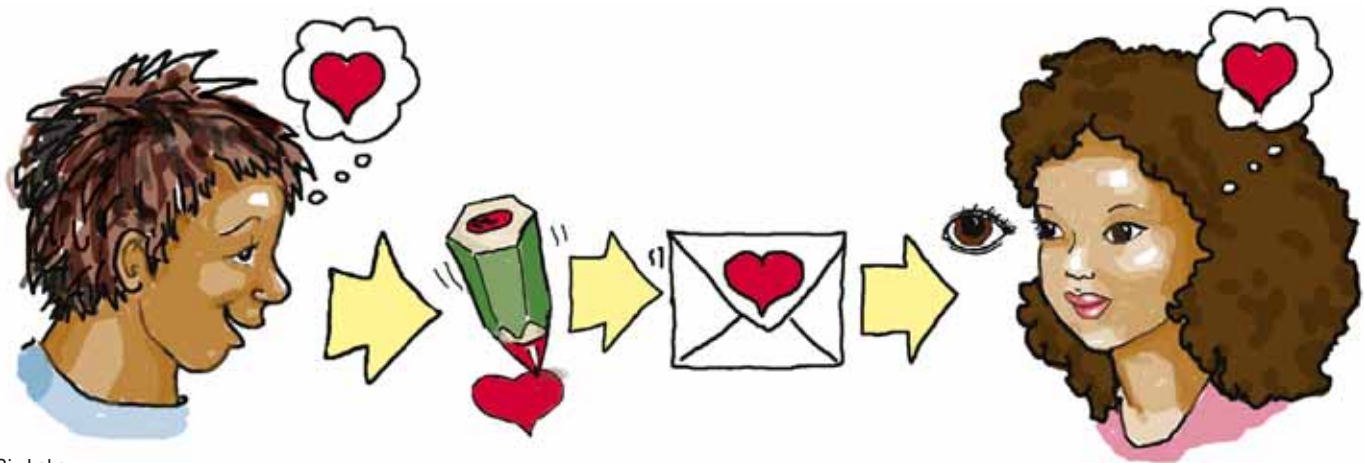
Utforming

Kanal

Sansing

Mottaker

Oppfattet idé

ill. Siv Lakou

I muntlig kommunikasjon er det talen som er kanalen. Noen ganger synes vi at vi sender et klart budskap, men mottakeren misforstår likevel innholdet i budskapet. Det kan være mange grunner til at misforståelser oppstår, for eksempel at vi legger forskjellig betydning i ordene eller glemmer å forklare bakgrunnen for budskapet vi ønsker å formidle, slik at sammenhengen ikke blir tydelig nok. De fleste misforståelser kan unngås hvis man bruker dialog for å forsikre seg om at begge parter har den samme forståelsen av samtalsinnhold.

Tilbakemelding

Tilbakemeldingen forteller at avsenders følelser ikke er gjengjeldt. Avsender oppnådde altså ikke det ønskede resultat med sin kommunikasjon på tross av at han fikk fram budskapet. Nå må han kanskje revurdere utforming og kanal, men akkurat kjærligheten er jo litt vrien. Den følger sin egen lov og utfallet kan sjelden planlegges eller forklares.

” *Fjernkulturell er en person som har en etnisk og religiøs overbevisning som jeg tar avstand fra.* ”

Per Sandberg, Stortingsrepresentant, FrP

16

I den følgende historien antar fortelleren at den andre parten har et annet ståsted enn hun faktisk har på minst to punkter, og kommunikasjonen fungerer dårlig.

Tilnærming til samme vikelighetsbilde?

Selv en enkel morgenhilsen kan bli en komplisert kommunikasjonsprosess. Jeg kommer inn på kontoret tidlig en morgen, der står en av rengjøringsfolkene og tørker støv. Jeg kjenner henne ikke, men tenker at hvis jeg ikke hilser, får hun sikkert inntrykk av at jeg er forferdelig overlegen.

Jeg tenker at i dag skal jeg si noe hyggelig i tillegg til bare «God morgen». Jeg tar utgangspunkt i hennes situasjon og satser på å kommentere at det nå må være lettere å få tørket støv enn det var mens vi holdt på med ombyggingene, da det fløt av murpuss og sagflis.

- Nå går det vel endelig an å få tørket støv her, sier jeg og smiler. Hun snur seg og ser på meg, med et litt spørrende uttrykk i ansiktet. Hun er mørk i huden, og jeg tenker straks at kanskje hun ikke forstår norsk og derfor ikke oppfattet hva jeg sa.

- NÅ KAN DU TØRKE STØV, gjentar jeg, ekstra tydelig denne gangen. Jenta setter blikket direkte på meg og sier med utpreget groruddalsdialekt uten snev av utenlandsk aksent:
- Jeg skjønner hva du sier, altså, men ikke hva du mener!

Selv om hun er mørk i huden, snakker hun altså utmerket norsk. Hun skjønte ordene mine, men var usikker på om hun forsto mine intensjoner med det jeg sa. Hun var vant til å få kritikk fra sånne som meg, og tenkte at utsagnet: - Nå går det vel an å få tørket støv her, var en kritikk fra min side fordi hun ikke hadde gjort skikkelig rent før. Heldigvis fikk vi avklart misforståelsen; jeg mente jo bare å være hyggelig!

(Erlien 2003:81)

ill. Bjarne Træen

I muntlig kommunikasjon utformer avsender et budskap ved hjelp av tale og kroppsspråk, og mottaker oppfatter og tolker både ord, tonefall, mimikk og kroppsspråk.

Når vi snakker bruker vi nesten hele kroppen. Ofte er dette ubevisst. Å snakke innebærer altså: hvordan vi bruker **stemmen**, valg av **ord og tonefall**, hvordan vi bruker **ansiktsuttrykk** og **kroppsspråk**. Avsenderen kan justere sin formidling av budskapet underveis i samtalen i forhold til tilbakemeldinger fra mottakeren. Tilbakemeldingene kan være både i form av tale og kroppsspråk.

Dialog er viktig for å forsikre seg om at budskapet har blitt forstått av mottakeren.

Tips for god kommunikasjon

Dette gjelder all kommunikasjon uansett kulturtilhørighet.

- Gå alltid ut i fra at budskapet er positivt ment til det motsatte eventuelt er klart uttrykt
- Gi mange positive tilbakemeldinger
- Prøv å sette deg inn i den andre parts erfaringsgrunnlag
- Vær var for uttrykk og reaksjoner
- Vær tydelig på hva du føler og mener
- Spør! - Og fortell hvorfor du spør
- Vis respekt for den du snakker med, og unngå å bli overtydelig, det kan virke nedlatende

avsenders
erfaringsgrunnlag

mottakers
erfaringsgrunnlag

ill. Siv Lakou

Filtre

Ved muntlig kommunikasjon bruker vi normalt både **stemme, kroppsspråk, hørsel og syn.**

Men det som avgjør **hvordan** vi bruker alt dette er noe vi kaller filtre. Både avsender og mottaker har filtre som er avgjørende for å vurdere hverandre og situasjonen. Hvilke filtre som skal brukes og hvordan de brukes, velges ut fra **erfaring og kunnskap.**

Det første som virker inn på hvordan et budskap filtreres, er senderens og mottakerens **kjønn, alder, utdanning, status, antrekk og yrke. Situasjonen** de begge er i, **tid og sted** vil også prege deres vurdering.

Tenk deg et fritt valgt budskap. Se for deg at dette blir sagt til deg av mennesker av ulike kjønn, alder og profesjon og kjenn etter hvordan det oppleves for deg.

Avsender har flere filtre som budskapet skal passere basert på **avsenders erfaring og kunnskap.** Først vurderer han mottakeren etter kriteriene over. Deretter velger han utforming av budskapet: hvordan bruke **stemmen, valg av ord og tonefall,** hvordan han bør bruke **ansiktsuttrykk og kroppsspråk.**

Mottakers filtre er med å tolke budskapet i forhold til **mottakers kunnskap og erfaring.** Hun ser på avsenderen og hører det han sier. Det visuelle inntrykk er svært avgjørende for hvordan hun oppfatter det hun hører. Budskapet skal her gjennom flere filtre. Det vil prege hennes oppfattelse av budskapet, og hennes tilbakemelding både i form og innhold.

Filtrene hos avsenderen og mottakeren er ikke nødvendigvis samsvarende. Eksempelet øverst på side 19 illustrerer hvordan forskjellen i kunnskap mellom to parter kan arte seg.

Kulturelle filtre

Filtrene som et budskap siles gjennom er avgjørende for hvordan vi oppfatter budskapet. Våre kunnskaper og erfaringer er slike filtre. Det kan også kulturtilhørighet være. Vi har sosiale koder for hvordan vi skal opptre i ulike sammenhenger, og fra vi er små lærer vi om hva som er rett og gal atferd.

Tidlig lærer vi også om hva vi må vise respekt. Det kan være religiøse steder (som gudshus og gravplasser), høytider, spesielle situasjoner (som for eksempel alt som har med døden å gjøre), folk i spesielle yrker (som lærere, prester eller religiøse ledere, politi), sosiale relasjoner (respekt for mor og far, for eldre, for de med høyere sosial status enn deg) osv. Slik lærdom kan være allmenn over store kulturområder, eller den kan være ganske lokal, knyttet til en minoritet og dennes kultur eller til og med bare eksistere innenfor en enkelt familie. Men stort sett kan en si at innenfor nasjonsgrensene har en sånn noenlunde oversikt over nyansene, og kan forholde seg til det.

Er man derimot i en ny og ukjent kontekst, vil det være lett å trå feil. Nå står det for sikkerhets skyld ofte skilt utenfor katedraler, templer og moskeer om hvor mye av kroppen som skal være tildekket når man trer inn. I norske kirker er det få restriksjoner, men selv her er ikke bikini vanlig antrekk. Mange nordmenn glemmer dette når de er på reise i andre land.

Elsie Holth, Oslo Sporveier forteller:

” ... en norsk medarbeider kom til sin gruppeleder som var pakistansk, og ba om å få avspasere en lørdag fordi sønnen skulle konfirmeres på søndagen. Gruppelederen hadde gitt ham fri på søndagen, slik han har rett til etter avtalen, og forsto ikke behovet for ytterligere en fridag. I hans kultur har de ikke konfirmasjon, og han hadde ikke nok innsikt i norsk kultur til å vite hvor mye arbeid som skal gjøres i et norsk gjennomsnittshjem før en konfirmasjon. ”

(Referert i Erlien 2003:120)

Dette er et typisk eksempel på hvordan ulik kunnskap og erfaring filtrerer budskapet ulikt. Gruppelederen syntes antakelig forespørselen var urimelig, og medarbeideren syntes antakelig det samme om gruppelederen som ikke ville gi ham fri.

Bordskikker er vi også vare for. Gjesternes oppførsel ved bordet vil prege din dialog med dem. Om en nordmann forsyner seg av fatet med venstre hånd vil ingen reagere i Norge, men i en rekke land i verden vil det føre til sterkt ubehag hos resten av selskapet. Dette skyldes ulikhet i hva vi har lært er rett og galt, rent og urent, stygt eller pent osv. Slikt kan man alltid bøte på. Mange reisehåndbøker gir råd til turister om grunnleggende høflighet.

Det er ikke alltid vi venter til vi ser adferden før vi bedømmer en person. Ofte stanser vi allerede ved utseendet og klær og trekker slutninger altfor fort på et altfor tynt grunnlag. Denne historien illustrerer dette poenget: Politiet vil holde publikum tilbake rundt en ulykke. To unge mennesker i strandtøy trenger seg frem og sier noe politiet ikke oppfatter i kaoset. De blir dyttet strengt tilbake. Selv om de skulle være pårørende får de ikke komme nær den skadde. Men når den ene legitimerer seg som lege, slippes vedkommende til, og kan gi livreddende hjelp.

Holdningene våre baserer seg både på egne erfaringer og tillært kunnskap, og ofte tror vi at vi faktisk kan bedømme andre på det grunnlaget. Da glemmer vi hvor mangfoldige og nyanserte menneskene er. Heldigvis blir vi stadig overrasket over hvor mange ulike sider en og samme person kan ha. Alle har både gode og dårlige sider, og alle er i stand til å bli påvirket i dialog med andre.

Husk at grunnlaget for god kommunikasjon er å være lyttende og positiv, og at jo mindre felles erfaringsgrunnlag man har, jo viktigere er det med tydelige tilbakemeldinger.

Fellesskap

Felles erfaringer og kunnskap letter muligheten for forståelse. Ofte kan felles fagkunnskap, religion, interesser og ideer gi forståelse og følelse av felles kulturtilknytning. En slik kulturtilknytning går på tvers av utseende og landegrenser. Derfor ser vi ofte vellykkede eksempler på forskningssamarbeid og samarbeid mellom utøvende kunstnere på tvers av nasjoner og språk. Disse menneskene konsentrerer seg om det de har felles.

Det å fokusere på det vi har felles er et viktig hjelpemiddel for oss alle. Står du i dialog med en du antar du har lite til felles med og opplever som svært fremmed for deg, bør du lete etter noe dere har felles. Kanskje det viser seg at dere likevel har felles interesser eller erfaring. De aller fleste mennesker vil kunne klare å finne noe de har felles. Det å være foreldre, ha omsorg for en syk mor, interesse for fotball... det kan være alt mulig. Det er bare viljen det står på for å finne en liten felles referanse.

For en god del år tilbake var Thorvald Stoltenberg utenriksminister. Han hadde som tradisjon å invitere sine prominente utenlandske regjeringsbesøkende hjem til seg på kjøkkenet til en hverdagsfrokost. Fordi han møtte dem slik med varme som et vanlig medmenneske nådde han mange på et personlig

plan. Dette var til stor glede og nytte på høytidlige møter senere. Om vi bare har funnet ett positivt referansepunkt med en person, vil det justere filtrene våre og gjøre samtalen lettere.

Felles erfaringsgrunnlag

Kunnskap om andre og felles opplevelser er altså godt grunnlag for kommunikasjon. Mennesker har en tendens til å tolke opplevelser på en måte som støtter opp under eget syn. For å kommunisere er vi nødt til å forholde oss til andre oppfatninger og holdninger enn våre egne. Mottakeren oppfatter budskapet ut fra sine forutsetninger, og en vellykket kommunikasjon tar i størst mulig grad hensyn til mottakerens situasjon og hvordan mottakeren sannsynligvis kommer til å oppfatte budskapet. (Erlie, 2003:83f)

Det er mulig å skape et felles erfaringsgrunnlag slik at budskapene i dialogen kommer fram. Her er **tilbakemeldingen** avgjørende.

Tilbakemeldinger gjør at vi kan justere hvordan vi har oppfattet en persons budskap. I en god muntlig kommunikasjon tar vi oss tid til å høre tilbakemeldingen, foreta justeringer i våre valg og forsikre oss om at budskapet er oppfattet slik det

”

Hvis spillereglene i kommunikasjonen bestemmes av den ene part alene, vil den annen part automatisk fremstå som ukvalifisert og ressurs svak. ”

Ada Engebrigtsen, sosialantropolog og forsker, NOVA

var tilsiktet. Dialog og justeringer underveis er viktig – vi må gjenta budskapet på en annen måte, stille spørsmål, presisere forklaringer og bruke tid. Jo bredere erfaringsgrunnlag vi har felles, desto lettere er det å kommunisere.

Når du er bevisst alle fellene ditt budskap kan falle i, vil du kanskje ha litt mer tålmodighet med mottakeren. Det viser også hvor lett du kan misoppfatte andres budskap. Vær ikke for sikker på at du umiddelbart har skjønt alt på rette måten!

Vær ikke redd for å ta en ekstra runde. Hvis først en misforståelse er plantet kan det ta lang tid og mye ubehag før den er oppklart!

Språk, kultur og kommunikasjon

22

Morsmålet preger et budskap du prøver å formidle på et fremmed språk. Jo senere i livet man lærer et nytt språk, jo mer vil morsmålet påvirke det nye språket.

Språkene skiller seg ikke fra hverandre bare med ord. Det er også mange koder som påvirker måten vi uttrykker oss på. En del ting er lettere å lære på et nytt språk enn andre. På en del områder vil det nye språket alltid være preget av morsmålet koder. Det er også slik at når vi blir utsatt for emosjonelt stress vil morsmålet koder bli enda tydeligere. Det er som en ryggmargsrefleks.

Listen viser suksessivt hva man vanligvis har lettest for å tilegne seg på andre språk, og hva som er vanskeligere å tilegne seg. Denne rangeringen brukes blant annet av sosialpedagog Hjelseth Aaby m.fl.

- ord
- strukturer
- slang, dialekt
- høflighetsmarkeringer
- intonasjon
- tempo
- avbrytelser
- endring av samtaleemne (når og på hvilken måte)
- tilbakemeldinger i form av ord eller lyd
- ikke-verbale tilbakemeldinger, kroppsspråk
- ikke-verbale signaler, mimikk (ofte ubevisst)

Fremmedspråket blir mer og mer influert av morsmålet koder jo lenger ned på denne listen man kommer. Nederst finner man altså det som man tilegner seg sist på et fremmed språk. Det er også det som raskest påvirkes av morsmålet koder i en stresset situasjon. Det er viktig å huske at besøkende på offentlige kontorer ofte opplever situasjonen som stressende. Det gjelder å konsentrere seg for å forstå og bli forstått på et fremmed språk. Morsmålet koder tar over på tross av at man konsentrerer seg ekstra om begreper og grammatikk.

Språkkodene kan være svært forskjellige:

Ord og begreper forklares ofte subjektivt. Men verre er det at mange snakker i overført betydning, snakker i bilder eller bruker ordspråk. Dette gjør språket fargerikt, men er vrient å oppfatte. Noen ganger fullfører vi ikke et helt ordtak engang, men sier for eksempel: «ja, ja, liten tue, vet du...» Her har vedkommende referert til ordtaket «liten tue kan velte stort lass» som betyr at små ting kan få store konsekvenser. Slik refererer vi også til revytekster, sanger og andre interne sitater. Noen ord er også svært forvirrende. Ei jente fra et tropisk land var livredd fordi hun hørte så mye om «hageslanger». En kvinne som nettopp var kommet til Norge fortalte at hun hadde fått høre at hun måtte se «17.mai-toget» som skulle være så fint. Hun skjønnte ikke hvorfor alle gikk en annen vei enn til stasjonen.

ill. Bjarne Træen

Ofte kan slike situasjoner bli vanskeligst for de «usynlige innvandrere». Til dem man vet er nyankomne snakker mange enkelt og forklarer i samtalen hva for eksempel gammelost er. Men en del andre glemmer man at ikke har samme referanseramme, og snakker i vei om barne-tv fra tjue år tilbake. En danskfødt lærer ble sliten av å hele tiden spørre «hva er det?» så hun koblet ut og ga opp å være sosial med sine kolleger på lærerværelset.

Intonasjon og tonefall er avgjørende for betydningen, men vanskelig for mange. På østnorsk er det vanlig å gå litt opp i slutten av setninger. Det tar mange med seg til sin uttale av engelsk. Etter en konferanse var det en engelskmann som kommenterte til en annen at nordmennene spurte om alt mulig. På engelsk kan setningen «Den er fin.» bli «Er den

fin?» ved at tonefallet går opp på slutten. Fransktalende kan ha store problemer med å skille mellom kort og lang vokal og trykk i ord som i purre og puré eller mase og masse.

Tempo er en kode som varierer mye, og som virker sterkt inn på budskapet. For eksempel kan morsmålets koder i en gitt kontekst tilsi at det vil være høflig å snakke lavt og sakte, mens man på det nye språket burde ha snakket tydelig og fort. Enkelte kan ha lært at de skal snakke stillferdig for å vise respekt, men i en jobbsøknings situasjon kan en ansettelse stå på spill dersom man ikke framstår som tydelig. Tempo og lydnivå varierer sterkt mellom norske dialekter.

Avbrytelser skal også være riktig plassert for ikke å gi negative sosiale konsekvenser.

Skifte samtaleemne Vi kaller det å ha sosiale antenner når man vet om det er tid for å skifte samtaleemne.

Dette er noe som er viktig å tenke på i all kommunikasjon, enten du snakker ditt eget språk eller et fremmed språk.

«Innvanderens sinnelag»

**Kronikk i Aftenposten 19. januar 2005
av oversetter Alison Olsen**

Å være innvandrere kan være som å leve med en form for psykisk skade, i savn og sjokk over at din gamle verden har forsvunnet. For å komme seg ovenpå, er det nødvendig å er-

På dansk, svensk og norsk har vi mange ord som er like men har forskjellig betydning:

... *Svensken ankom Oslo og hadde en kveld fri til litt moro. Han ba taxisjåføren kjøre ham til et "rolig stelle". Han skal vel meditere litt, han, tenkte sjåføren og kjørte til minnelunden.
"Dette er det roligste stedet i byen", sa han stolt. ...*

svensk: rolig = norsk: morsom

kjenne verdiene i det nye hjemland, skriver artikkelforfatteren, som er oversetter og innvandrer fra Sør-Afrika.

Møtet med en annen kultur kan være som et lettere sjokk. Sett langveis fra kan andre kulturer virke sjarmerende og tiltrek-kende. De kan ha verdier som er betydningsfulle og ønske-lige, leveforhold som lokker. Men en kultur består i bunn og grunn av vanlige menneskers daglige liv: Hva er tillatt og ikke tillatt på arbeidsplassen, hvem gjør hva i arbeidslivet, hva oppfattes som normalt? Allerede et besøk i butikken utfor-drer innvanderens vante forestillinger. Da jeg kom til Norge, måtte jeg endog revidere mine oppfatninger av hva noe så dagligdags som et apotek var. I Norge syntes et apotek å være et sted for syke mennesker. Der ble det solgt medisiner, helseprodukter, alt som er rent og sunt og legende, en stille og rolig atmosfære rådet, nesten litt opphøyet. Folk snakket lavt, ansiktene var alvorlige. Fra engelsktalende land var jeg vant til at apoteket var en kombinasjon av parfymeri, fotobutikk, glassmagasin og medisinsalg, der stemningen var som i en dagligvarebutikk.

Også slike alminnelige forhold er uttrykk for samfunnets liv. Institusjonene gjenspeiler borgernes forventninger og forut-setninger. Et personnummer kan i ett land tolkes som verdifull informasjon, i et annet land som en måte å spionere på og kontrollere landets innbyggere. Jeg kommer fra en kultur der det jeg tjener er en privatsak, og det jeg dør av, står i avisen. I Norge ble ligningen lagt ut til almen beskuelse, mens folk døde av (tilsynelatende) ukjente årsaker i følge avisen. Dermed fikk jeg utfordret min oppfatning av hva som er passende, og mine begreper om anstendighet.

Ulike forventninger

Skolen er et annet følsomt område. I mange kulturer er skolen et sted der barna skal lære å bli verdifulle samfunnsborgere. Da jeg kom til Norge, ble jeg rystet over den norske skolen. Den virket kunnskapsløs, rotete og tilfeldig. Skolen passet med andre ord ikke inn i mitt bilde av hva en skole skal være. Nordmenns forventning om hva som skaper et verdifullt men-neske, er en annen enn min.

Det har vært påpekt, og med rette, at man ikke kan si at men-nesker i en annen kultur er uhøflige. Alle kulturer har sin form for høflighet. Dette gjelder også Norge. Da jeg kom hit, ble jeg forbauset over at folk sa «vær så god!» til bitte små barn. Det virket så overdrevent høflig. På den annen side hadde jeg store problemer fordi det tilsynelatende ikke fantes noe norsk ord for «please». Likevel er det ingen tvil om at enkelte sider ved andre kulturers væremåte kan virke direkte støtende. Hvis jeg er vant med at folk som dulter bort i meg sier «Unnskyld! Går det bra med deg?», opplever jeg, når de i mitt nye land ikke gjør det, å bli redusert fra et medmenneske til en gjen-stand. Hvis jeg er vant med at forbigående ser på meg, føler jeg meg isolert når de plutselig unngår å møte blikket mitt når vi krysser hverandre på gaten. Hvis jeg er vant med at kvinner dekker til hodet og armene når de går inn i en kirke, opplever jeg sterkt ubehag når jeg er omgitt av lettkledd kvinner som ikke engang skjønner at de gjør noe galt.

Slike tilsynelatende dagligdagse bagateller gjenspeiler en bestemt tolkning av verden. For meg, i min kultur, er det slik verden ser ut. Og dette er, for meg, sannheten. For meg er verden slik jeg er vant til. Mine nye landsmenn, derimot, er

... *Dansken kommer til en norsk kafe.
"Må jeg spise her?" spør han.
"Nei," svarer kelneren. Dansken går.
Her spurte dansken om det var mulig å spise,
mens kelneren opplyser at det ikke er spiseplikt.*

dansk: må jeg? = norsk: kan jeg?

overbevist om at det er de som ser sannheten. Derfor representerer hver av mine nye opplevelser en kollisjon mellom to uforenlige sannheter. Det kan skape total forvirring.

Isolasjon

Jeg vet at jeg er mer enn en gjenstand, men når jeg gang på gang blir behandlet som en gjenstand, begynner jeg å tvile. Hvis jeg i tillegg har vanskelig for å gjøre meg forstått, blir jeg behandlet som en mindre begavet gjenstand. Folk bestreber seg på å snakke i enkle setninger, med mange fakter. Helst unngår de å snakke med meg, fordi det er anstrengende. Når jeg så går ut på gaten og opplever at den er full av lukkede ansikter, blir isolasjonen fullkommen.

Vi er ikke oppdratt til å takle slike kollisjoner. Vi tror at kulturforskjeller bare dreier seg om lett synlige ulikheter - religion, språk, matretter. De innebygde forventninger i hverdagen, som ikke synes, og som uttrykker seg i form av kroppsspråk, bordskikker, betydningen av et ord i en setning, tar vi for gitt. Vi tror de er ens for alle. Men disse nærmest umerkelige uttrykkene inngår i vår måte å være på, og forteller noe om hvem vi er.

Derfor trues en innvandrers identitetsfølelse på det sterkeste når hun kommer til et fremmed land. For å unngå å miste sin identitet, som er så avgjørende for at hun kan greie seg i tilværelsen, må hun forsvare seg mot de stadige påkjenningene på hennes selvbilde. Hun klamrer seg til det som er igjen av hennes fortid, og særlig det som er synlig - maten, de religiøse skikkene, klesplagg. Hun allierer seg med andre likesinnede for å kunne le av de samme vitsene. Noen ganger begynner

hun å praktisere skikker fra sin egen kultur som hun aldri brydde seg om mens hun levde i hjemlandet.

I tillegg til å være i en tilstand av lettere sjokk, er innvandreren også i en tilstand av sorg. Hun sørger over sin tapte tilhørighet, og over den delen av henne selv som ikke finner gjenklang i de nye omgivelsene. Hun er uløselig knyttet til sin gamle kultur, uansett hvor vanskelige forholdene i hjemlandet måtte ha vært.

Fremmed logikk

Når så er sagt, er det avgjørende for en innvandrер at hun aksepterer at hun nå lever i et land der flertallet kan oppføre seg stikk i strid med det hun føler som naturlig, i strid med det som i hennes øyne er logikk. Hennes logikk. Hun må akseptere at skolen har helt andre verdier, og at hennes barn må mestre en annen verden enn hennes egen. Hun må akseptere at nordmenns skikker er like mye verd som hennes egen, selv om de er annerledes. Hun må streve for å lære ikke bare ordene i språket, men selve meningen bak ordene.

Hvis hun ikke greier dette, vil hun bli dypt ulykkelig. For hun er ikke bare en innvandrер, hun er også en utvandrер. Den kulturen hun har forlatt, er i stadig endring. I fødelandet oppstår nye vaner, nye ord, nye skikker, men hun er ikke der og kan ikke lære dem. Dessuten er hukommelsen høyst upålitelig. Etterhvert som hennes visjon av barndomslandet blir stadig mer rosenrød, blir hennes voksenverden desto mer uvirkelig, for den består av en falsk fortid og en tilsørt nåtid.

” Å lære et fremmed språk blir å lære
og tenke på nytt.
Hele tanken må liksom smeltes om
og støpes i ny form, skal det bli riktig. ”

Dahl, 2003

Å være norsk

Nå er også nordmenns egen identitetsfølelse nokså skjør. I mange hundre år var den truet, og nordmennene måtte anstrenge seg for å bevare sin identitet. Dette innebærer at nordmenn er veldig opptatt av det å være norsk. En nordmann kan ha problemer med å ta inn over seg hvor vanskelig det er å ikke være norsk i Norge. Fordi det å være norsk er en kompliment. Derfor trenger nordmannen også å forstå at et overbærende “du kan ikke noe for det, du som har en annen kultur” er å behandle en voksen person som et barn.

Etter min personlige erfaring er det dette innvandreren ønsker å høre: Jeg respekterer deg, og derfor kan jeg være meg selv i møtet med deg. Jeg respekterer deg, og derfor kan jeg være uenig med deg. Jeg respekterer deg, og derfor kan jeg utfordre deg. Og kanskje en dag: Jeg respekterer deg, og derfor kan jeg fleipe med deg.

Alison Olsen

Eksempler fra fjern og nær

Carol Knudsen snakker en lang rekke språk, har erfaring fra språkopplæring i flere kontinenter og var i flere år i språkseksjonen i Fredkorpsbandet med ansvar for opplæring av nordmenn på vei til andre land. Det følgende er hentet fra et foredrag som Carol Knudsen holdt for Asker kommune i 2000.

Vi er alle påvirket av de kommunikasjonskoder vi har lært. Vi handler som regel bevisst når vi velger ord, enten på vårt eget språk eller andre språk, men valg av andre koder, slik som be-
toning, høflighetsmarkering, kroppsspråk osv. er ofte ubevisst. Disse tar vi fra vår egen kultur, ikke den kulturen som tilhører det fremmedspråket vi bruker.

Vi må også være klar over at folk fra andre kulturer ikke alltid bruker våre koder selv om de har lært vårt språk. Vi må derfor ikke tolke deres adferd slik vi ville tolke den hos en som kommer fra vår kultur. For eksempel mener man i Norge at ærlige personer ser oss i øynene når de samtaler med oss. Om et menneske ikke ser på oss, har vi lett for å tro at det er noe uærlig ved dette mennesket, eller ved det de sier. Men i noen kulturer er folk opplært til ikke å se på vedkommende de snakker med. Å se folk direkte i øynene over en lengre tid viser manglende respekt, eller virker påtrengende.

” *Den beste oversettelsen av en roman av Dostojevskij, er en roman av Dickens.* ”

Paul Feyerabend, vitenskapsfilosof

Vi er alle påvirket av morsmålet vårt når vi snakker et fremmed språk. Kanskje vi klarer å uttale ordene bra, men betoningen og setningsmelodien vil ligne på den norske. Og når intonasjon og setningsmelodi kan skille høflighet fra mangel på dette, eller skille en påstand fra et spørsmål, kan misforståelser lett oppstå.

Valg av ord kan også bære galt av sted fordi ordene har både betydninger og assosiasjoner. Eksempler på dette kan være et ord som «illegal». For et engelsk øre betyr det «ulovlig», men under den tyske okkupasjonen i Norge henspilte det på noe av hjemmefrontens aktiviteter, og da fikk ordet en positiv betydning. Noen ganger opplever vi at norske og engelske ord ligner, men har forskjellig betydning. Et eksempel på dette er «eventuelt» og «eventually». På norsk betyr det noe som kanskje eller kanskje ikke vil hende. På engelsk betyr «eventually» noe som omsider kommer til å hende.

Andre eksempler på forskjellige måter å bruke ordene på er et «ja» som kan bety «nei».

Hvis vi lager et spørsmål med en negativ formulering: «Du gjorde det ikke, gjorde du vel?» forventer vi svaret «nei» hvis vedkommende ikke har gjort det. Men i mange språkkulturer (f eks. spansk og flere asiatiske og afrikanske) betyr «ja» at han ikke gjorde det. Et «ja» her betyr «jeg er enig i det du sier, og du sier at jeg har ikke gjort det».

Andre sjanser for misforståelse kan komme når vi bruker begreper som «neste uke». Uken begynner på forskjellige dager i forskjellige kulturer. Det beste er å unngå begrep som

«neste uke» og presisere en dato. Likedan er det med begreper som «ettermiddag», «aften» osv. fordi de kan variere fra kultur til kultur. For engelsktalende er «afternoon» noe som begynner like etter klokken 12 mens i dagens by-Norge kan «ettermiddagen» begynne kl. 15.

Kroppsspråk er også kulturbetinget. Måten vi nikker «ja», eller ryster på hodet «nei», kan variere fra land til land. Om vi kroker pekefingeren for å be folk å komme til oss, kan det for noen virke som en fornærmelse, likeså om vi peker direkte på et menneske - man peker bare på ting og dyr. I noen kulturer kan måten nordmenn vinker adjø på, forstås som et tegn på at man skal komme nærmere. Hvordan vi tar eller ikke tar hverandre i hendene kan variere, eller om vi bør ta på et annet menneske i det hele tatt.

Vi har en fin måte å lære slike ting på når vi befinner oss i andre områder, og det er «etterspeiling». Etterspeiling betyr å herme etter kroppsspråket som brukes i våre omgivelser. Vi bruker det kroppsspråk vi ser andre benytter. Dette er effektivt når man skal lære et nytt språk. På samme måte kan folk fra andre kulturer lære vårt kroppsspråk som en del av den språkkunnskap de tilegner seg, i hvert fall hvis de får en språklærer med innsikt i dette. Det gjelder å ikke tolke kroppsspråket til folk fra andre kulturer slik som vi tolker kroppsspråket til dem fra vår egen kultur.

Det er allikevel noen kroppstegn som man mener er allmennmenneskelig. Når vi ser et menneske som vi kjenner, eller en ting som vi liker, vil de alle fleste heve øyenbrynene, og

pupillene i øyene vil utvide seg. Selgerne på markedsplassen gjør bruk av dette. De ser at du er interessert i en gjenstand, og da går ikke prisen ned.

Høflighetsmarkeringer er også kulturbetinget. På norsk sier vi «takk». «Takk for sist, takk for maten, takk for meg». På spørsmålet «Vil du ha mer?» svarer man «ja, takk.» På engelsk svarer man «Yes, please.» på det samme spørsmålet. Når vi bruker «please, may I, would you, could you» er det for å pakke inn det vi vil si slik at det blir mindre støtende. Disse skal brukes når man sier noe negativt.

I en del afrikanske kulturer kan man vise høflighet ved å gi eller ta imot med begge hender. Da har man sagt «vær så god» og «takk». I en del kulturer ligger høfligheten i å tiltale en person i tredje person, slik som vi i Norge brukte «De» i stedet for «du». Det kan også være stor forskjell på måten vi redigerer budskapet vårt på. Vi disponerer og prioriterer opplysningene våre ulikt. Hos enkelte vil det være naturlig å «gå rundt grøten», mens andre steder går man rett på sak.

Noen blir litt engstelige når de ser hvor lett vi kan misforstå hverandre. De blir redde for å støte noen eller å dumme seg ut. Misforståelser hører med til all kommunikasjon og vi kan fint tåle å trække hverandre litt på tærne. Berikelsen det er å lære nye mennesker å kjenne veier opp for en liten misforståelse. Mange misforståelser kan også bringe frem en god latter. Det hjelper å ikke ta seg selv så høytidelig. Og det viktigste er at vi forstår at dem vi snakker med har det likedan.

Ha derfor tålmodighet!

Carol Knudsen

Tips for å unngå misforståelser

Lytt!

Det går fint an å trene seg opp til å lytte bedre til den man snakker med. Mange er mer opptatt av å tenke på det de selv vil si enn å lytte til motparten.

Gjenta!

Gjenta innholdet i det budskapet du hører som et spørsmål. «Har jeg forstått deg riktig....?» Vi gjentar jo ofte f.eks. veibeskrivelser vi får eller telefonnumre. På et fødselskontrollprogram i Mexico ble kvinnene informert en og en. De gjentok etterpå det de hadde lært ved å forklare dette til en tredje person.

Vær raus!

«Give them the benefit of the doubt.» La tvilen komme «tiltalte til gode».

Mangfold er spennende!

Dess mer vi lærer om språk og adferd hos forskjellige folkegrupper dess større sjanser har vi til å forstå og bli forstått. I tillegg beriker det våre egne liv.

... *Ha derfor tålmodighet!*

Carol Knudsen

30

Tips for å unngå konflikt

I forbindelse med offentlige tjenester kan det oppstå tilspissede situasjoner hvis tonen oppfattes som skarp av den annen part.

Her er eksempler på noen setninger som kan oppfattes som uhøflige og respektløse. Nedenfor finner du noen forslag til forbedringer.

Prøv å gi disse setningene en høfligere form uten at de mister opprinnelig innhold og hensikt:

1. Du skjønner visst ikke hva jeg spør om, du?
2. Se på dette skjemaet. Jeg hadde jo merket av de feltene du skulle fylle ut, men du har fylt ut i kommentarfeltene mine også!
3. Du kan ikke få den leiligheten du søkte om.
4. De uttalelsene dine er jeg helt uenig i!

Her er noen forslag til forbedringer
(dine forslag er kanskje bedre?)

1. Kanskje jeg uttrykte meg litt utydelig. La meg stille spørsmålet på en annen måte.
2. Her skal jeg gi deg et nytt skjema. Nå kan du fylle ut de feltene som er merket X.
3. Jeg er lei for at det ikke ble mulig å tildele deg den leiligheten du søkte om.
4. Jeg er nok bare delvis enig i det du sa.

Kommunikasjon via tolk

Det er viktig å huske at selv om en minoritetsspråklig klarer seg bra når det snakkes om dagligdagse temaer, kan det være problematisk å kommunisere på norsk i enkelte situasjoner. For eksempel kan samtaler som omhandler rettslige forhold, medisinsk behandling eller andre sammenhenger kreve ordforråd utover det vi bruker i dagliglivet. Selv når den minoritetsspråklige behersker norsk på et relativt høyt nivå, kan det ofte oppstå språkvansker når vedkommende kommer i en stresset situasjon.

Når to parter skal kommunisere med hverandre, men mangler et felles språk, er tolken et nødvendig mellomledd. Målet for den tolkede samtalen er at den skal være så lik en vanlig samtale som mulig. Likevel er det klart at du må ta noen forholdsregler når du fører en samtale gjennom tolk.

Dette kapittelet gir en kort beskrivelse av tolkens funksjon i samtalen, og hva dette innebærer for deg som skal samtale via tolk. Til slutt i kapittelet nevnes forhold som du bør være spesielt oppmerksom på når du samtaler via tolk.

Tolkens funksjon

Tolkenes funksjon er fastlagt gjennom tolkens yrkesetiske regler. I sitt arbeid har tolken disse etiske hovedreglene:

- Tolken skal oversette alt som kommer til uttrykk under samtalen – og ikke utelate, endre eller tilføye noe
- Tolken skal være upartisk i tolkesituasjonen, og tolkens egne holdninger skal ikke påvirke tolkingen
- Tolken skal ikke påta seg andre oppgaver i forbindelse med tolkingen
- Tolken har absolutt taushetsplikt

Tolkens absolutte taushetsplikt betyr at

- Taushetsplikten omfatter alle opplysninger tolken får kjennskap til i forbindelse med tolkeoppdraget
- Taushetsplikten gjelder i forhold til «alle», også overordnede, kolleger og familie
- Taushetsplikten gjelder også etter at tolken har sluttet i tjenesten

For deg som bruker tolk betyr dette at

- Du selv har ansvar for alt du lar komme til uttrykk under samtalen
- Tolken ikke har ansvar for at opplysninger som du og din samtalepartner gir hverandre, er riktige eller sannferdige
- Tolken ikke kan holde rede på hva dere har sagt til hverandre, og ikke er din «huskelapp»
- Tolken ikke kan opptre som fullmektig for noen av samtalepartene
- Tolken har plikt til å si fra når han/hun er inhabil, dvs. dersom tolken
 - er i slekt med, gift eller forlovet med noen av partene
 - selv er part i saken
 - eller har handlet i saken for en av partene
- Tolken må si ifra dersom han/hun ikke er i stand til å gjennomføre tolkingen på forsvarlig måte

Viktig å huske når du skal samtale via tolk

Snakk med din samtalepartner, og ikke om ham/henne

- Henvend deg til samtalepartner, ikke til tolken. Dvs. ikke si «spør ham om han vil...», men spør direkte «vil du...». Da vil tolken oversette dette, og den tolkede samtalen vil bli mer lik en vanlig samtale
- Dersom noe virker uklart for deg, eller når du er usikker på hva samtalepartneren har oppfattet – spør samtalepartneren, og tolken oversetter så spørsmålet

Planlegg det du vil si

- Legg vekt på de punktene som er viktige for deg
- Fatt deg i korthet, og gi tolken mulighet til å oversette. Da blir tolkingen mest nøyaktig, og samtalepartneren slipper også til med sine svar eller kommentarer – slik man gjør i en vanlig samtale
- Uttrykk deg klart og konkret. Bruker du for eksempel ordtak, bør du samtidig forklare hva du legger i dem

Vær også klar over at

- **Ansiktsuttrykk og kroppsspråk** som normalt støtter opp om ordene i en vanlig samtale, vil ha en redusert effekt i en tolket samtale. Å kommunisere via tolk ligner derfor litt på å snakke i telefon – hvor vi jo også bare har ordene og stemmen å hjelpe oss med
- Enkelte **gester** kan dessuten ha ulikt innhold i forskjellige språkkulturer (for eksempel kan nikking som i norsk betyr «ja», andre steder bety «nei»). Slike forhold må du ha i minnet når du uttrykker deg gjennom tolk
- En tolket samtale tar lenger tid enn en vanlig samtale.
- **Beregn derfor god tid**
- **Det er viktig at du og din samtalepartner har øyekontakt.** La din samtalepartner få best mulig oversikt over det som skjer. Ikke plasser tolken slik at han/hun blir midtpunktet eller kommer i veien for dere. En mulig plassering er i en «trekant», slik at alle kan se hverandre godt og høre godt

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) er tolkefaglig myndighet i Norge. Se www.imdi.no.

Brosjyrer, film og annen informasjon ligger på www.tolkeportalen.no.

Her finner du blant annet brosjyren *Å samtale via tolk* på 14 språk.

Materiellet kan også bestilles gratis fra bestilling@imdi.no.

- **Å tolke er hardt arbeid.** Tolken må konsentrere seg fullt ut om tolkingen, og kan ikke utføre tilleggsoppgaver ved siden av de språklige. Tolken vil også bli raskere sliten enn dere som fører samtalen, og vil trenge pauser i arbeidet

Hvem kan tolke?

Det er umulig å sjekke innholdet i det som tolkes hvis man ikke selv snakker begge språkene. Det er derfor viktig å bruke tolker som kan dokumentere sine ferdigheter. IMDi har opprettet Nasjonalt tolkeregister, som er en landsdekkende oversikt over praktiserende tolker og deres kvalifikasjoner. Registeret finner du på www.tolkeportalen.no. Uansett om du bestiller tolk direkte eller via en tolkeformidler, velg alltid de best kvalifiserte tolkene fra Nasjonalt tolkeregister.

Hvem skal ALDRI tolke?

Barn og mindreårige skal aldri benyttes som tolk. De vil da få tilgang til informasjon de ikke har forutsetninger for å takle. Det er urimelig og uforsvarlig å utsette barn for et så stort ansvar som det å tolke er. Barnet kan også få en makt og innflytelse det ikke skal ha, og kan tvinges inn i lojalitetskonflikter. Samtalepartneren vil heller ikke alltid være villig til å komme med alle opplysninger dersom disse skal formidles gjennom et barn.

Barn skal ikke
brukes som tolk

... *Ingen er like, alle er unike* ...

34

Alle er forskjellige

Vi liker å høre til i en gruppe. Derfor bruker vi noen ganger mye krefter på å skape likhet innenfor gruppene våre. Vi skiller gruppen vår fra andre grupper ved hjelp av klær, vaner, oppførsel og utseende. Tenåringer er ofte et godt eksempel på dette.

Vi fokuserer mye og ofte på likhet. «Like barn leker best», sier vi og kjenner hvor viktig det er at vi har mye felles for å kommunisere greit. En ting er at det er godt å føle fellesskap med andre, men vi gjør oss ofte likere enn vi er. Deler vi én interesse med noen velger vi gjerne boform og klær og musikk i samme slengen, fordi vi ikke vil skille oss for mye ut.

Barn overalt på kloden lærer fort av de voksne å omgås «sine egne». De voksne overfører sin egen forsiktighet overfor alt nytt til barn, men ved å arbeide med tematikken er det mange som lærer å heller ta i bruk barnas egen virkelige styrke - nysgjerrigheten!

Ingen er like, alle er unike

Fra det øyeblikket du ble født var du et selvstendig og unikt individ med egen smak og egne tanker. Foreldrene, søsknene og resten av familien er hver og en forskjellig fra deg, tross mange gjenkjennelige fellestrekk.

Se for eksempel for deg vennekretsen din. Hvor mye er helt likt: utseende, smak, meninger, evner, interesser, erfaringer. Noe er nok felles og mye er forskjellig. Men forskjellene er ikke til hinder for at dere er venner.

Det er ikke ditt eget speilbilde du har valgt til venn. Folk kan sikkert se forskjell på dere. Dere er altså to forskjellige individer med noen eller mange fellesnevner. To ulike barn som leker best!

La styrken ligge i forskjellene, slik at vi utfyller hverandre. La det bli en utfordring å oppnå kontakt med noen du tror er veldig annerledes enn deg selv. Du vil sikkert oppdage at dere er svært forskjellige, men at dere også har mye felles. Det har med vilje og innstilling å gjøre. Når vi er kommet dit, er det lettere å akseptere at vi kan ha fellesnevner med mange forskjellige mennesker.

Vi kan ha en fot innenfor mange interessegrupper og søke samhold rundt spesielle ting. Da trenger vi ikke ha alt felles og være enig i alt for å omgås noen. Du kan ha ett fellesskap i et fagmiljø. Du kan treffe andre i et politisk fellesskap. Du kan ha atter andre venner som deler din musikksmak. Slik får vi alt i alt mange forskjellige venner vi deler ulike ting med og som tilfører oss mange ulike impulser.

” *Until the colour of a man's skin is of no more significance than the colour of his eyes, there's war. (Inntil en manns hudfarge ikke har større betydning enn øyenfargen, vil det være ufred.)* ”

Bob Marley siterer Haile Sellassie

Tenk deg :

- et fotballag med bare keepere.
- et naturmotiv hvor alle detaljer kun er i en farge.
- et musikkstykke med bare én tone og
- et orkester med bare ett instrument.

Blir det helt det samme?

Dette diktet gjengis ofte, og tilskrives en 16 år gammel gutt fra Botswana.

«Alle nordmenn har rødt hår»

Ofte har man bestemte forestillinger om grupper, særlig de man ikke selv tilhører eller kjenner noe særlig til. Slike oppfatninger er ofte basert på mangelfull kunnskap, og noen ganger også fordommer. Når man treffer en person man ikke kjenner fra før, er det lett å plasserer vedkommende i en eller annen form for gruppe. Dermed blir personen tillagt egenskaper ut fra de ideene man allerede har om denne gruppen. Med andre ord generaliserer man ut fra erfaringer, forestillinger og kanskje også fordommer. Mange prøver å forenkler en mangfoldig verden på den måten. Her er et illustrerende eksempel.

Amerikaneren Peter har vært på ferie i Spania. Der traff han Ola fra Norge, som har rødt hår og er et råskinn til å danse. Tilbake i USA fortalte Peter til sin kollega John at nordmenn er rødhårete og flinke til danse. John møter senere en nordmann som er rødhåret. Han synes at forestillingen om rødhårete, dansende nordmenn blir bekreftet. Som journalist skriver han om dette i avisen. Dermed blir denne forestillingen om nordmenn spredt i USA, og bringes videre i TV. De sterke mediene som brukes er med på å befeste forestillingen, og den blir vanskelig å endre.

Mange av våre forestillinger om andre folkeslag er i beste fall mangelfulle og i verste fall helt feil. Felles for de fleste er at det finnes negative, positive, late, sterke, slø, syngende individer i alle kulturer, så de fleste forestillinger vil kunne bekreftes ved enkelteksempler.

Problemet er at når en forestilling først er der, er den utrolig vanskelig å rokke ved eller moderere. Om forestillingen er negativ vil alle i gruppen som omtales bli berørt, og mange må bruke mye tid på å avkrefte forestillinger om seg selv.

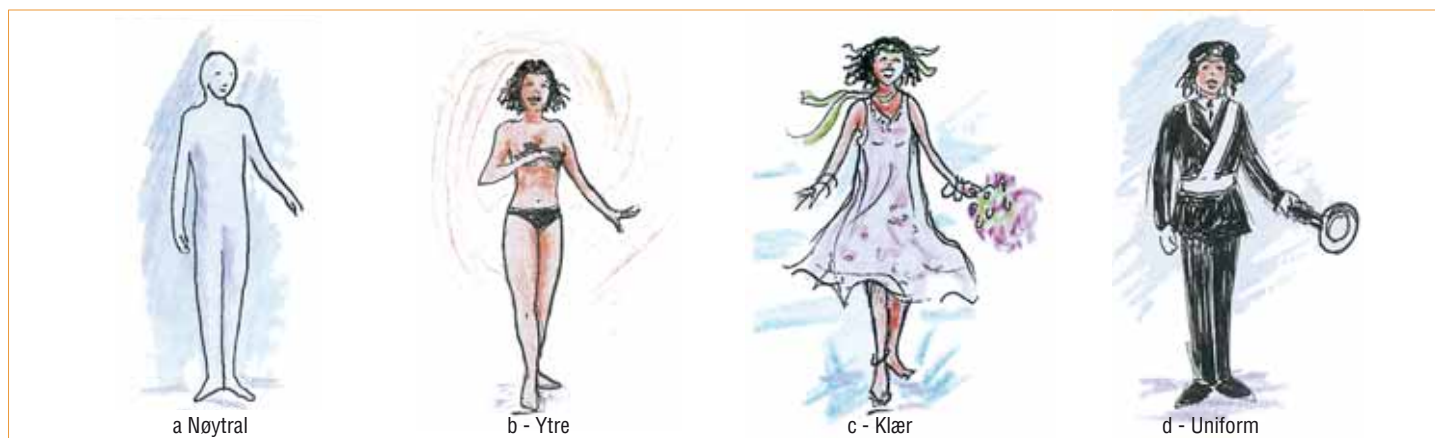
Vi leter etter eksempelet som bekrefter det vi trodde, og hvis jeg får en bekreftelse på at mitt bilde er korrekt, holder jeg på forestillingen min. Vi leter etter bekreftelser på våre oppfatninger, og har en tendens til å sortere vekk det som ikke stemmer med våre forestillinger.

Det finnes garantert flere rødhårede nordmenn som er kjempeflinke til å danse, men neppe alle.

*To mennesker blir aldri like.
 Har vi samme mål vil våre forskjeller virke utfyllende.
 Min bestefar brukte følgende bilde:
 ”En fugls to vinger slår henholdsvis opp og ned
 for at fuglen skal kunne svinge.
 Begge bidrar til det samme mål,
 men ved å gjøre det stikk motsatte av den andre.”*

Uazuvara K. Katjivena, kommunikasjonsviter

38

ill. Siv Lakou

Hvem er jeg?

- a Nøytral og kjønnsløs.
- b Noen ytre kjennetegn gir informasjon om f.eks. alder og kjønn.
- c Vi velger klær og dekor som sender signaler om gruppetilhørighet., kultur, sosial status, yrke, interesser, etikk. Vi leser hverandre og assosierer med tidligere erfaringer. Så plasserer vi hverandre i ulike grupper!
- d For å vite hva en bok handler om er det ikke nok å se på omslaget. Du må lese boka også, ellers kan du fort bli lurt. Slik er det også med folk. Signalsspråket ikke er likt overalt og et nøytralt uttrykk et sted kan ha sterke assosiasjoner et annet sted. Ikke alle er like opptatt av om de signaliserer noe i det hele tatt! Så ikke trekk forhastede slutninger.

Da jeg ble født var jeg svart
 Når jeg fryser er jeg svart
 Når jeg er varm er jeg svart
 Når jeg er syk er jeg svart
 Når jeg er redd er jeg svart
 Når jeg dør er jeg svart

Da du ble født var du rosa
 Når du fryser er du blå
 Når du er varm er du rød
 Når du er syk er du grønn
 Når du er redd er du hvit
 Når du dør er du lilla

... og du kaller meg farget! ...

15 år gammel gutt fra Jamaica.

Arveanlegg, nasjonalitet og kultur

Arveanlegg, nasjonalitet og kultur er tre begreper som ofte blir blandet sammen, men som beskriver tre svært forskjellige ting.

Arveanlegg er arvelige, genetisk bestemte egenskaper som for eksempel hårfarge, høyde og skostørrelse.

Nasjonalitet forteller hvilket statsborgerskap du har.

Kultur er blant annet holdninger, verdier og normer og kan fortelle noe om måten du gjør ting på. Kultur kan blant annet være knyttet til organisasjoner, land eller idrettsgrener

Likhet for enhver pris?

Er det ikke rørende så lik lille Nusse er sin far?

ill. Siv Lakou

Arveanlegg

Menneskene brukte lang tid på å befolke hele jorda. Klimatiske og geografiske forhold gjorde at de ulike gruppene av mennesker fikk utvikle seg nokså isolert under ulike forhold. Politiske forhold bidro til ytterligere separasjon, og slik ble det etter hvert synlig på fysikken hvor folk kom fra og hvilket folkeslag de tilhørte. Disse forskjellene er likevel kun variasjoner over ett tema. Vi hører alle til den samme biologiske art og de gamle raseteoriene blir avvist av all seriøs forskning.

Som de fleste er klar over er vi bærere av gener fra far og mor og alle generasjonene bak oss. I arveforskning snakker man om ressesive og dominante gener. Hvis både mor og far er bærere av ressesive gener kan det være usynlig på dem, men likevel bli synlig hos oss. Eksempler er blå øyne, albinosens totale mangel på fargestoff, en del sykdommer m.m. Vi har altså med oss mye i kofferten som ingen ser. Derfor blir søsken til tider svært forskjellige. Trekk fra en oldefar slår plutselig gjennom. Mer enn én gang i historien har nyfødte barns utseende vært årsak til dype diskusjoner.

Hvilke gener som har fått utfolde seg i tidens løp rundt på kloden, er både et spørsmål om tilpasningsdyktighet til omgivelsene, ernæring og avstander mellom folk. I samfunn som har levd isolert, har noen karakteristika blitt ekstra fremtredende. Hvis slektsrelasjonene er altfor tette kan det blant annet slå uheldig ut i forhold til arvelige sykdommer.

I vår tid tar det bare noen timer å krysse halve jorda, så nå treffes mennesker fra forskjellige steder, med forskjellig hår

” *Man kan fint være både innvandrere og norsk. Dette er altså ikke to definerte motsetninger.* ”

40

og hudfarge hele tiden. Det gjør at mange i dag har langt flere forskjellige anlegg i kofferten enn før. Derfor er det også etter hvert lett å ta feil når vi prøver å gjette hvor folk kommer fra.

Historien om de mørke og de lyse sommerfuglene

Denne forskningsobservasjonen viser hvilke tilfeldigheter som spiller inn når det gjelder ytre kjennetegn på individer av samme art.

I skogen utenfor en gruveby i England levde et sommerfuglslag med både mørke og lyse eksemplarer. Etter hvert som forurensningen fra gruvebyen økte, ble trestammene i området mørke av sot. De lyse sommerfuglene ble da lett synlige for fuglene, og ble fort spist, gjerne før de rakk å formere seg. De mørke formerte seg og ble flere og flere og mest vanlige, men de var alle bærere av genene for den lyse fargen også.

I gruvebyen hadde folk fått nok av forurensningen, så de satte filter i pipene mens de verste fabrikkene ble stengt. Etter en tid ble trestammene lysere, og nå gikk det ut over de mørke sommerfuglene. Fuglene fant dem med en gang og jafset dem i seg. Da ble det de lyse sommerfuglene som formerte seg og ble flest. Sommerfugler lever så kort at vi kan rekke å se mange generasjoner i løpet av et lite tidsrom. Menneskene er det ikke like lett å følge med hensyn til forandringer i utseen-

det. Men forskere mener at hvis vi går langt nok tilbake i tid var vi bare en liten gruppe som bodde på ett sted og som lignet hverandre.

Nasjonalitet

Alle mennesker i verden har rett til en nasjonalitet. Den viser at vi hører til i et land hvor vi har egne rettigheter og plikter. I Norge innebærer det blant annet stemmerett og norsk pass. De som har norsk statsborgerskap er nordmenn. De kan reise med norsk pass, de får hjelp hvis de trenger det hos norske ambassader rundt i verden. En person kan endre nasjonalitet flere ganger i sitt liv. Det varierer derfor sterkt hvor forankret mennesker er i sin nasjonalitet. Regjeringer forhandler om landområder, kriger vinnes og tapes, land endrer navn og folkegrupper forvises.

Menneskene flytter rundt i verden og endrer også statsborgerskap. En nordmann kan bli russisk statsborger og en kineser kan bli norsk statsborger. Noen mennesker flykter fra nød og urettferdighet, og en del av dem får flyktningstatus. De får egne pass og egne rettigheter og plikter. Det varierer fra land til land hva som skal til for å få statsborgerskap, og hva som skal til for å miste det.

*Jeg er ikke hvit fordi jeg er fra Norge.
Jeg er hvit fordi jeg har anlegg for hvit hud
i genene mine.*

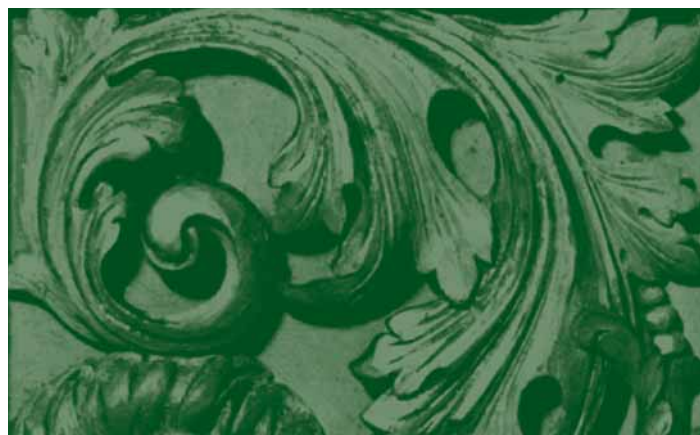
Kultur

Kultur er holdninger, verdier og normer og måten vi lever på - hva vi kler oss i, hvordan vi snakker, hva slags mat vi spiser, religiøs utfoldelse, hva slags musikk vi liker og mye mer.

Mennesker som lever sammen finner fort opp regler for hvordan de vil ha det i samfunnet. De utvikler språk med egne ord de trenger til det de driver med. De blir enige om hva som er populært og fint. Dette skaper samhold og trygghet innad i en liten eller stor gruppe. Slik har det grodd fram ulike folk og kulturer overalt på kloden.

De fleste mennesker føler sterk tilhørighet til en kultur. Det handler om identitet. Vi er alle et produkt av våre forfedre og ønsker ofte tilhørighet til dem.

Elementer fra en kultur og tilhørigheten til denne kulturen kan bli videreført gjennom flere generasjoner. I noen tilfeller stemmer landegrensene i grove trekk med hvor én kultur begynner og en annen slutter. Men slik er det ikke alltid. Enkelte nasjonalgrenser er satt uavhengig av befolkningen. Mange landegrenser har blitt flyttet. Folk blir invadert av andre, eller en folkegruppe har flyttet seg samlet til et annet sted. Elementer fra en kultur kan bli overført til en annen og adoptert som egne. Noen ganger er man ikke engang klar over at tradisjonene er overtatt fra andre.

Norsk treskurd på sitt ypperste. Vi ser på akantusrankene som noe typisk norsk, der de boltrer seg på utskårne prekestoler, ølboller og kråskap fra 1700-tallet. Men de som skar dette, så nok aldri en akantus i virkeligheten. Akantus er en plante i tistelfamilien som vokser i landene rundt Middelhavet. De frodige, flikete, mørkegrønne bladene var populære som forbilde for ornamenter og dekor på gravmæler, bygninger og gjenstander i antikken. Det er akantus som topper en korintisk søyle. I barokktiden ble akantus-ornamentikken på mote i folkekunsten her i Norge.

Poteten – det norske av norsk matkultur?

For 250 år siden kom poteten til Norge fra Sør-Amerika. Fordi den vokste under jorda ble det satt ut rykter om at det var Djevelens mat. Slike forsøk på å fryse ut poteten fikk heldigvis ikke gehør, og dens evne til å vokse og trives i Norge gjorde den populær. Mange gir poteten æren for at folk overlevde harde tider. Poteten har reist med suksess rundt i hele verden. I tropiske forhold vil den ikke vokse, men den importeres gjerne, for populær er den i alle land den kommer til. Så hvor "norsk" er poteten?

Et eksempel på innflytelse fra andre kulturer er hvordan tradisjonen med å feire Halloween og Valentine's Day har blitt tatt opp i mange norske miljøer de siste årene under påvirkning først og fremst fra USA.

De fleste land eller nasjoner utvikler en nasjonalkultur. De markerer enkelte ting som binder alle kulturene innenfor landegrensen sammen. USA er et eksempel på en veldig ung nasjon. Folk der er kommet fra mange land, og føler seg knyttet til den opprinnelige kulturen de kom fra. Dette kan gi grobunn for splittelse. For at alle disse folkene skulle føle et samhold og felles identitet, har nasjonalkulturen i USA blitt drevet fram og gjort veldig tydelig. Amerikanske bedrifter har investert mye i nasjonalkulturens fellesskap for å skape stabilitet. Markedskreftene har gjort den så dominerende at den tildels har invadert resten av verden. Mange amerikanere har likevel sterke bånd til sine forfedres mange kulturer og markerer dette tydelig.

Også for mange individer fra de opprinnelige amerikanske folkeslagene, som Apache-, Sioux- og Hopifolket er deres opprinnelige kultur viktigere enn den amerikanske nasjonalkulturen. Disse gruppene ser man sterkere nå enn tidligere. Slik har mange folkeslag i verden en kultur som de har sterkere tilhørighet til enn nasjonalkulturen i landet de bor i. I Guatemala er mayafolket i flertall, men nasjonalkulturen og språket er dominert av spanske innflyttere.

For enkelte er det viktigere å være same enn norsk. Mange samer føler seg som ett folk med samme språk og kultur, enten de bor i Norge, Sverige, Finland eller Russland. De markerer derfor ofte tilhørighet til to kulturer. For eksempel er den tradisjonelle samekofta det naturlige festplagg på den norske nasjonaldagen 17. mai. Det må altså ikke være noen motsetning eller et enten - eller.

Norge består også av andre folkeslag med ulike kulturer og språk. Noen har ikke vært i landet lenge, mens andre folk har lang, lang historie i Norge. I tillegg til samene har for eksempel romanifolket, kvenene og jødene lang tradisjon i å leve i Norge med to kulturidentiteter.

Skikk og bruk rundt i landet vårt er svært forskjellig. Det som er gjevt ett sted er ikke så vanlig et annet sted. Vi kunne kanskje bruke benevnelsen ulike kulturer mellom bygdene, men siden vi er en nasjon, velger vi ofte å kalle det skikker. For folk på Hedmarken kan det være enklere å forstå svensk enn vossamål, men likevel kaller vi talemålene i Norge for dialekter. Både på arbeidsplasser, skoler og i boområder kan det fort utvikle seg kulturer som kan virke helt fremmed på en som kommer utenfra. Selv om nykommeren bare har forflyttet seg et lite stykke. Både språk, adferd og klesdrakt er med å markere tilhørigheten. For nykommere kan det bli nesten umulig å slippe inn.

” *Å bevare sin kultur er å bevare sine indre følelser og å ta vare på hele mennesket. Jo tryggere man er på seg selv, jo bedre aksepterer man andre kulturer og et nytt samfunn.* ”

Tariq Choudhary

Midt oppi alt mangfoldet kan det derfor være fint for en nasjon å kunne samles om noe. Her i Norge samles folket blant annet rundt 17.maifeiring, bunader, vikingene, vintersport og fisk. Det er interessant å registrere at når vi refererer til «norsk kultur» mener vi de elementene som er særpreget og som vi ofte mener at ikke finnes andre steder, slik som troll, rakefisk og hardingfele. Mange nordmenn føler tilknytning til dette selv om folkemusikkmiljøet er lite, og mange ikke liker rakefisk. Denne følelsen av tilhørighet som kulturtilknytning gir, kan være vakker og den gir oss alle identitet som er viktig for vårt selvbilde.

Det som kan bli problematisk er hvis man blir snever og intolerant overfor andre kulturer. Mange er redd for alt som ikke er norsk, selv om deres egen hverdag består av amerikanske jeans, italiensk pizza og japansk teknologi. Det man da glemmer er at vår kultur aldri har vært isolert og alltid har fått elementer fra andre kulturer. Rosemalingsmønsteret vårt og norsk treskurd er bygget over akantusranken, som ikke vokser i Norge. Julekakene inneholder krydder fra Afrika. Risen i grøten som den norske nissen er så glad i, vokser heller ikke i Norge, og til og med poteten kom for et par hundre år siden fra Sør-Amerika. Denne listen kan bli svært lang. Av nyere tilskudd kan vi nevne spaghetti, som først ble introdusert i Norge på 1950-tallet. Den vandret først fra Kina til Italia med Marco Polo, for siden å komme hit, hvor den er blitt et viktig innslag i norsk kosthold. Siden de fleste i landet vårt er glad for at vi har bananer, kaffe og krydder, bør det ikke være grunn til angst over elementer som turbaner og kebab.

... *Det er ofte større forskjell mellom kulturen i en storby og kulturen på landsbygda innenfor samme land, enn det er mellom kulturen i to storbyer i hvert sitt land* ...

Eventyr, folkedrakter og matvaner – så mye er likt på tvers av kulturgrensene. Men samtidig er det også mye som er forskjellig. Hvorfor vi finner slike likheter og forskjeller er sosialantropologenes og folkloristenes bord, men alle kan jo gruble på disse spørsmålene. Når et eventyr, som for eksempel Askepott har «vandret» fra Vietnam til Europa, er det ikke eventyret i seg selv som har flyttet seg. Det er blitt fortalt fra person til person gjennom tusen år, og historien har truffet og rørt menneskenes hjerter i alle land på sin vei fra Sørøst-Asia til Setesdal, helt frem til våre dager. Det ene eventyret er bevis godt nok på at kontakt og kommunikasjon på tvers av kulturer beriker oss.

Vi minoriteter får gjerne høre at vi overdimensjonerer våre behov for etnisk markering. De som tilhører flertallsbefolkningen i et land lever inne i sin egen gruppe og er derfor lite oppmerksomme på etnisitet - inntil de møter andre kulturer i utlandet. Da viser det seg gjerne at etnisk tilhørighet ligger dypt forankret i sinnet. I hverdagen reagerer de ofte negativt på minoriteters behov for å vende ansiktet mot sitt eget. De fremstiller gjerne sin egen identitet som noe allmenngyldig. Bare de som er ulik dem selv er «etniske». Men norske folkedanser er like etniske som tilsvarende indianske danser.

Ole Henrik Magga, tidl. Sametingspresident

Nordmenn flytter. Gudane veit kvifor, for uansett sver alle nordmenn på at plassen der dei voks opp er den flottaste i verda. Alle norske bygdelag med meir enn tjuetre innbyggjarar har sine egne hyllingssongar med tekstar som «Å Bømlo, å Bømlo, d'er der jeg vil bo!» Alle desse songane har det til felles at dei er svært sentimentale, prega av selektivt minne og skrivne av folk som flytta til Oslo i attenårsalderen

Are Kalvø

I møtet med mennesker fra andre kulturer er det alltid noe nytt å lære og nye måter å se ting på. Ordtak gjenspeiler våre holdninger og vår måte å leve på.

Her er tre ulike måter å se tiden på:

- Tiden går - sier man noen steder
- Tiden kommer - sier man andre steder
- Tiden er nå - er det også noen som sier

Norsk eller innvandrer? Ja takk, begge deler!

45

Er man oppvokst i Norge, eller har norsk kulturtilknytning gjennom foreldre må man med rette få lov til å føle seg norsk. Ikke alle lar innvandrere få lov til dette. Nordmenn og innvandrere betegnes som to ulike grupper i samfunnet i flere sammenhenger. Enkelte personer tvinges til å definere tilhørighet til bare én kultur og dermed fornekte en del av seg selv. Dette kan skape identitetskonflikter i et menneske, og spesielt hos barn og unge.

Mange får stadig det evinnelige spørsmålet: Hvor kommer du egentlig fra?

Foto: Siv Lakou

For den som er født og oppvokst i Norge kan det være slit-somt å alltid måtte få spørsmålet: “Hvor kommer du egentlig fra?” Dette gjelder spesielt dem med brun hud, mørkt hår eller visse ansiktstrekk. Uansett i hvor mange generasjoner du har vært norsk, kan du bli tillagt innvandrerbakgrunn på grunn av utseendet ditt.

Dette kan være frustrerende for de som er født her eller har foreldre som er født her. Mange av dem det gjelder må kanskje to eller flere generasjoner tilbake for å finne en innvandrer i familien. Noen unge føler seg presset til å velge bort sin norske identitet og blir stående i et vakuum siden de mangler en erstatning. Dette burde være unødvendig. For dem som faktisk er innvandret er det heller ikke lett å velge blant de to mulighetene.

Ordet innvandrer er preget av negative mediebilder som tilpasningsproblemer, språkvansker, fattigdomsbakgrunn eller flyktningstatus. Ikke alle faktiske innvandrere kan identifisere seg med dette bildet. De føler seg slett ikke hjemme i rollen som et dårlig integrert medlem av samfunnet.

Samfunnet må venne seg til mangfoldet i det å være norsk. I vår tid bør det være en selvfølge å ha tilknytninger og relasjoner til flere steder i verden. Et firma kan ha forgreininger over hele verden. Handel og kompetanse krysser landegrensene på sekunder. At en person er innvandrer forteller bare at vedkommende sannsynligvis har kjennskap til mer enn bare én kultur. Og en slik kunnskap har et klart fortrinn i vår verden.

Det handler om å stå fritt til å velge blant flere kulturtilknytninger.

*Når noen sier: **Jeg er norsk**, kan det bety:*

- Jeg har norsk statsborgerskap og bor i Norge, men mine foreldre kommer ikke fra Norge.*
 - Jeg har norsk statsborgerskap, men har aldri bodd i Norge.*
 - Jeg har bodd hele mitt liv i USA og har amerikansk statsborgerskap, men har norske forfedre.*
 - Jeg har ikke norsk statsborgerskap, men har alltid bodd i Norge og kjenner bare til Norge*
 - Både mine forfedre og jeg har alltid bodd i Norge og jeg har norsk statsborgerskap.*
- ... Og sikkert enda flere varianter ...*

46

Shabana Rehman om flerkulturell identitet

Shabana Rehman ble spurt om å gi noen kommentarer rundt temaet flerkulturell identitet. Hun er stand-up komiker og skribent, vokst opp i Norge med pakistanske foreldre. Hun opplever også at valget mellom kun to identiteter blir for snevert.

- Flerkulturell ungdomsvirkelighet er å leve midt oppi fordommer som går begge veier mellom kulturene de vokser opp med.
- Når jeg er blant nordmenn føler jeg meg pakistansk, og når jeg er blant pakistanere føler jeg meg norsk.
- Det er kulturelle forventninger fra begge leire som jeg ikke identifiserer meg med. For jeg representerer noe nytt, en ny identitet, og den naturlige utviklingen av en slik identitet. Den lider når den må speile sin selvforståelse i en kultur jeg ikke kjenner meg igjen i.

– Når vi gjør det så vanskelig for barn av innvandrere med norsk oppvekst å komme gjennom det eksklusive nåløyet og være norske, blir det viktig for mange å skape sin identitet i å være innvandrere i opprør mot det bestående norske. Det blir en indre konflikt som for mange kan ha et aggressivt uttrykk.

– Det blir skrevet mye om barn av etniske minoriteter som begår kriminelle handlinger. Altfor sjelden blir det understreket at disse faktisk er en minoritet innenfor de ulike minoritetene.

– Hvordan er det å vokse opp i det eneste landet du kjenner som ditt, og oppleve gang på gang at du ikke aksepteres?

– Folk har lært seg at sånne som deg ikke er til å stole på. De har hørt fagfolk og politikere si det. De har lest det i avisen.

Vær deltakende!

Vær med å inspirere andre til å være deltagende. For å oppnå et sunt samfunn må alle bidra. Diskriminering skaper ofre. Disse blir vandrende, tidsinnstilte bomber som, når de eksploderer, vil berøre hele samfunnet. Vi skaper mennesker i vårt eget forventningsbilde. Ser du noe galt må du gripe inn, det angår deg! Du er med å forme samfunnet ditt. Får en ikke være med å skape, blir en passiv og klagende.

Isolasjon gjør deg likegyldig overfor samfunnet, og statistikken viser at de fleste tilfeller av kriminalitet begås av isolerte personer. Ungdomskriminelle skapes av oss alle. Vi former dem ved å definere dem.

Uazuvara K. Katjivena, kommunikasjonsviter

”

Det er galt å hevde at enkelte etniske grupper står for en kultur hvor kriminalitet er mer utbredt enn i Norge. ”

Rolf B. Wegner, tidl. politimester i Bergen

Fakhra Salimi er daglig leder for MIRA- Ressurscenter for innvandrere og flyktningkvinner. Hun har i en årrekke arbeidet for innvandrerkvinnens rett til likestilling på egne premisser. For dette arbeidet har hun også mottatt priser.

Samtale med Fakhra Salimi

- Selv kommer jeg fra en stor by med en far som ikke gjorde forskjell på gutter og jenter. Vi fikk studere og velge ektefelle. Det var først da jeg kom til Norge at jeg ble bevisst min egen familiebakgrunn, for da fikk jeg kontakt med andre pakistanere i Norge, og gjorde meg kjent med bakgrunnen til de fleste av dem. Min egen identitet ble viktig her i Norge. Her ble jeg bevisst at jeg var pakistansk muslim, før var alle rundt meg det.

- På Mira-senteret vil vi bryte mytene og stereotypene om at alle minoritetskvinner er passive og svake vesener som er offer for tradisjon og et vedheng til sine menn. Mira-senteret driver med informasjon og aktiviteter. Deres mål er å være en brobygger mellom innvandrerkvinner og majoritetssamfunn.

- De norske kritesentrene ble ikke etablert for innvandrerkvinner. Det ble etablert fordi vold mot kvinner var og fortsatt er et faktum i det norske samfunnet. Men man behandler ikke norsk kultur i sin helhet som voldelig for det. På samme måte når det forekommer vold i et pakistansk hjem, så må vi ta det alvorlig, men det betyr ikke å måtte sette hele den pakistanske kultur i et så kritisk lys at hver eneste pakistaner føler seg truet.

- For meg er en frigjort kvinne den kvinne som kan ta sine egne valg og stå for dem, og om du ikke har oppnådd idealet så kjemper du for det.

- Det norske folk er nå stilt overfor følgende dilemma: - Hva er det å være mangfoldig? Å være mangfoldig er mye mer enn resonnementet: "Nå må vi integrere disse innvandrerne." Å være mangfoldig betyr å akseptere at en lege eller ingeniør kan være en kvinnelig muslim - med slør!

Jeg er veldig glad for at Norge har gitt meg den muligheten til å bli kjent med så mange forskjellige kulturer, hvis man kan kalle det det. - Også så mange nydelige mennesker. Jeg klarer ikke lenger å bare være sammen med pakistanere for eksempel, for da får jeg nesten en sånn klaustrofobisk følelse. Jeg føler at den åpenhet, den kjærlighet, og den forståelse som alle vi venninnene imellom deler er så veldig fin. Dette er den største gaven Norge har gitt meg.

Organiseringen av innvandrerkvinner i Norge tok form på åttitallet på tvers av kulturer og ideologier.

Den jobbet ut fra tre ulike mål; å sette innvandrerkvinnens spørsmål på den offentlige likestillingsdebattens dagsorden, å få innpass i den norske kvinnebevegelsen og å støtte innvandrerkvinner i krisesituasjoner.

” Det viktigste for meg er å bli akseptert som den jeg er – Gurbax. ”

Foto: privat

Askerjenta Gurbax: - Er jeg fra Norge eller fra India?

Når folk spør hvor jeg kommer fra, svarer jeg India, siden jeg er født der, og jeg vet det er det de lurer på. Men jeg kunne like gjerne svare Asker eller Norge, for det er her jeg er vokst opp.

Jeg har en fot i begge kulturene. Jeg blir like stolt enten det er Norges eller Indias landslag som vinner en konkurranse, og til middag lager jeg like ofte kjøttkaker og poteter som ris og curry. Jeg kler meg som jeg ønsker og har både tradisjonelle og moderne klær fra både India og Norge. Jeg føler meg mest knyttet til Norge og det er viktig for meg at jeg blir akseptert og er ønsket som en del av det norske samfunnet. Jeg ønsker å bo her. Hvor skulle jeg ellers dra? Om jeg skulle flytte til India nå ville det kreve en stor omstilling for annen gang i livet mitt.

Da jeg kom til Norge, var vi den eneste indiske familien i området og det var spennende for mange. Etter hvert dabbet interessen av, og jeg følte meg nok ofte ensom på barneskolen. På fritiden lekte jeg en del med dem i gata, men jeg var mest sammen med indiske venninner som bodde lenger unna. Ute kledde vi oss som de andre norske barna og hjemme skiftet vi til indiske klær. Vi hadde en klassisk indisk oppdragelse og det var en del av det de andre ungdommene i nabolaget gjorde som ikke vi fikk lov til. I ungdomstiden var jeg nysgjerrig på dette, men nå i voksen alder tror jeg ikke jeg gikk glipp av så mye, eller at jeg ville blitt lykkeligere om jeg hadde gjort alt som dem. Vi lærte mye hjemme om å ta oss av hverandre.

”

Jeg merker at mange er usikre på meg til jeg har vist eller bevist at jeg er et helt vanlig menneske. De slapper mer av når de skjønner at jeg er oppvokst her i Norge. ”

”

Om jeg skulle flytte til India nå ville det kreve en stor omstilling for annen gang i livet mitt. ”

”

Jeg ønsker at jentene skal bli trygge og sterke kvinner som ikke er avhengige av noen.

Foto: Gurbax Kaur

Men jeg kjenner også til jenter som har fått en streng indisk oppdragelse, og som likevel både er frekke mot foreldre og lite villig til å ta medansvar for oppgaver.

Når jeg kommer som ny inn i et bomiljø eller arbeidsmiljø, er det jeg som må bevise at jeg er grei og omgjengelig og snakker bra norsk. Det er ikke ofte at nordmenn tar initiativ, og jeg merker at mange er usikre på meg til jeg har vist eller bevist at jeg er et helt vanlig menneske. De slapper mer av når de skjønner at jeg er oppvokst her i Norge. Jeg har stort sett alltid hatt gode naboer. I et område jeg bodde tidligere, fikk

jeg straks kjempegod kontakt med et par damer. Når vi gikk sammen på lekeplassen med barna våre «smittet» det til de andre mødrene, og jeg ble fort inkludert i hele området. Kun en gang et annet sted hadde jeg en ubehagelig opplevelse. Noen i nabolaget hadde omtalt oss negativt bak vår rygg og nektet barna deres å leke med våre barn. Siden jeg ikke visste noe pratet jeg alltid hyggelig med dem, og etter hvert ble de hyggeligere og jeg ble til og med invitert inn på kaffe! Noen bemerket hvor forandret de var blitt, og slik fikk jeg vite hvordan de først hadde omtalt oss. Det var sjokkerende og sårende. Da kjente de oss jo ikke en gang! På en måte var det bra jeg ikke visste noe, for siden jeg var hyggelig mot dem, tok det jo slutt.

På Aker sykehus' barselavdeling i 1992 opplevde jeg at alle innvanderne ble lagt på samme rom. For en del av dem som lå der og var fra samme land var det sikkert en fordel. Noen av dem kunne ikke norsk, og mange fikk brakt mat hjemmefra som noen norske kanskje ville syntes at luktet sterkt. Ingen av dem var indiske, men pakistanske og jugoslaviske, så selv hadde jeg ikke veldig mye mer til felles med dem enn med dem som lå på de andre rommene, og jeg ble aldri spurt om dette var noe jeg ønsket. Det gikk greit nok, og siden jeg også kan språket til de pakistanske, og de ikke snakket norsk, ble jeg tolk og kulturtolk mellom dem og de ansatte. En slik tolk er det nok ofte stort behov for på et slikt sted. Jeg ertet de ansatte litt ved å kalle det «innvandrerdelingen».

I India er det ofte mest populært å få sønner, men både barnas far og jeg er fornøyde og stolte over å ha de to flotte døtrene våre. Jeg ønsker at jentene skal bli trygge, sterke kvinner som

”

Jeg har både norske og indiske venninner som jeg kan skravle og gjøre hyggelige ting sammen med. ”

”

”

Mange skoleelever blir veldig overrasket over at på bildene vi har av barn i India ser alle så friske, glade og mette ut ”

”

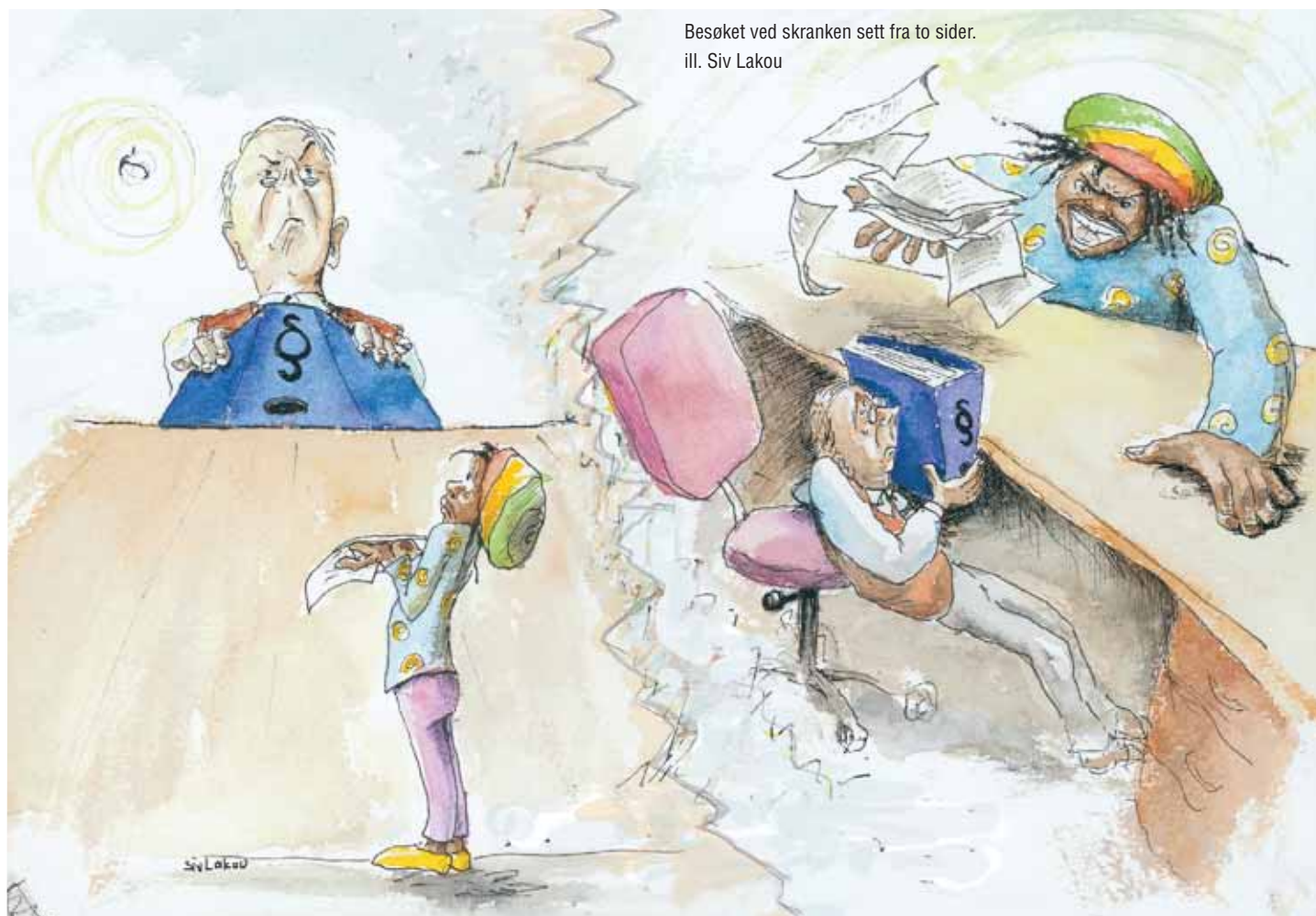
ikke er avhengige av noen. De driver med idrett, teater og musikk. De går i tempelet, og de går i en indisk barneklubb hvor de lærer sang og dans, får religionsundervisning og har lese- og skrivetrening. De har vært med i barnekoret i kirken også, men koret ble nedlagt. De har masse venner som de løper ut og inn med - til lekser, lek og bursdager. Jentene skal få velge ektefelle, venner og utdanning selv. Vi håper de får gode venner av mange slag, og en god utdanning. Det kunne jo være morsomt om de valgte en høyskole i India. De skal i hvert fall få vite at det finnes gode og fine skoler der. Vi reiser på ferier både rundt i Norge og i India. Jentene skal føle seg trygge og stolte og ha med seg gode verdier fra begge kulturer.

Jeg har vært på skolen deres og vist barna Barbie-dukke fra India i indisk brudeklær. Det var populært. De fikk også se bilder fra bursdagsfeiring og lek i familien vår der. Mange ble veldig overrasket over at barna vi kjenner i India så friske, glade og mette ut!

Jeg har både norske og indiske venninner som jeg kan skravle og gjøre hyggelige ting sammen med. De norske venninnene har jeg blitt kjent med i nabolaget og gjennom skole og jobb. Av de venninnene som har kjent meg siden jeg var barn har jeg fortsatt et par norske og resten indiske. En del temaer snakker man lettere om blant norske. Blant indere er det en del tabu-temaer. Men andre ting er det mye lettere å snakke med de indiske damene om, for det er områder der vi forstår hverandre bedre. Jeg føler en helt egen tilhørighet blant andre indiske jenter som også er vokst opp i Norge. Vi har jo mye felles.

Men det viktigste for meg er å bli akseptert som den jeg er - Gurbax.

Over skranken

Som tjenesteyter kan du møte brukere fra alle verdenshjørner, med kort eller lang botid i Norge. Du kan selvsagt ikke sette deg inn i all verdens kulturelle koder for å imøtekomme dem alle. Du kan heller ikke vite hva som er vanlig i alle de landene brukerne dine kommer fra. Det du imidlertid kan være helt sikker på, er at den norske måten å gjøre ting på, ikke er universell. Her er noen råd som kan bedre kommunikasjonen og øke forståelsen på tvers av kulturer i en tjenesteytende virksomhet:

- Ta utgangspunkt i gjeldende praksis på din arbeidsplass.
- Vær tydelig på hva normen er
- Vis tålmodighet om brukeren er usikker.
- Snakk rolig og tydelig
- Ha forståelse for at praksisen på ditt kontor ikke er like opplagt for alle
- Vær høflig og vis respekt for den som henvender seg
- Still de «riktige» spørsmålene, dvs finn ut hva som er brukerens tanker og synspunkter i saken
- Still kontrollspørsmål for å være helt sikker på at vedkommende har forstått (ikke la deg lure av «ja»)
- Hvis språkproblemer gjør samtalen så vanskelig at du ikke oppfyller kravene i Forvaltningslovens §§ 11 og 13 (som sier at en sak skal være tilstrekkelig opplyst og at brukeren skal ha fått nødvendig informasjon før vedtak fattes), så stopp. Sett i stedet opp en ny time og bestill en profesjonell tolk til å hjelpe dere i kommunikasjonen

Del kunnskap og erfaringer med hverandre på arbeidsplassen. Lær av hverandre. Dere må være enige om hvordan ting skal gjøres for at alle tjenestebrukere skal få en likeverdig behandling.

Tre råd til offentlige virksomheter for å tilpasse tjenestene til et flerkulturelt publikum:

- Gjennomfør brukerundersøkelser som kan fange opp etniske minoriteters erfaringer og behov, og sett i verk tiltak på bakgrunn av resultatene. Slik vil det bli god match mellom tiltak og utfordringer (maler ligger på www.bedrekommune.no).
- Utarbeid handlingsplan for hvordan Forvaltningslovens informasjons- og veiledningsplikt kan ivaretas, særlig i møte med brukere med annen bakgrunn enn norsk.
- Oversett serviceerklæringen til flere språk og legg den ut lett tilgjengelig. Slik kan urealistiske forventninger til sosialtjenester, trygdetjenester osv reduseres.

Her er noen synspunkter og erfaringer fra nøkkelpersoner i to kommunale virksomheter som i sitt daglige virke møter representanter fra store deler av verdens kulturmangfold.

Her på Hagaløkka skole er vi fargeblinde

Intervju med Trond Zweidorff, undervisningsinspektør ved Hagaløkka skole, Asker

«Dere har vel mye problemer dere?» spør folk meg som vet at vår skole har størst kulturmangfold i bygda. Ikke flere enn

Norsk eller innvandrere

Ja takk, begge deler!

Foto: Gurbax Kaur

53

andre, svarer jeg med hånden på hjertet. Kulturmangfold i samspill og læring. Det er en styrke for våre elever at de trenes i en flerkulturell hverdag for siden å møte et flerkulturelt samfunn. På skolen vår er vi fargeblinde. Det gjelder å se hvert barn som det individ det er.

Vi samarbeider med foreldrene om å gjøre barna trygge på å leve med og i to kulturer. Barna skal ikke behøve å oppleve å måtte være 20 år og usikre på hvor de hører hjemme. Vi forener i størst mulig grad både foreldrenes og skolens formening om hva som er barnas beste. For en del foreldre som er ganske nye i Norge hender det vi opplever noe uvitenhet og utrygghet på hva som forventes av dem. Vi tar kontakt med foreldre direkte og gir oss ikke med bare en telefon hvis vi trenger en samtale. Språk skal ikke være et hinder, så når vi har kapasitet bruker vi tolk. Da blir oppmøtet enda større. Fleksibilitet og minnelige ordninger gir også gode resultater.

Vi merker ikke prosentvis forskjell på andel norske eller utenlandske foreldre som møter til dugnader og samlinger. Det er travle mennesker med småbarn vi forholder oss til. Typen arrangement kan til tider gi ulikt utslag. Vi ser større interesse blant innvandrerforeldre om dugnad til kulturarrangementer for eksempel. Her på skolen samles vi ofte nettopp om kulturarrangementer. Vi markerer ulike høytider og nasjonaldager fra hele verden. Musikk fra ulike land gir sterk oppslutning fra foreldre og mye publikum. Vi gjør dette til en naturlig del av undervisningen og ikke til noe sært og eksotisk.

I KRL-faget ligger det en utfordring i å gi et bredt tilbud innenfor alle religioner. Det er litt ulik praksis i klassene, men

vi har gode erfaringer med likestilte besøk i ulike gudshus. Det kan ofte være en fordel å sette opp besøksplan i starten av året så foreldrene med en gang ser at ingen trosretning er særbehandlet. Når dette gjøres på en nennsom måte, har de aller fleste foreldre sett nytten av at deres barn er bredt informert. Alle elevene hadde til og med tillatelse fra sine foreldre til å overvære biskopens gudstjeneste da han besøkte lokalmiljøet vårt. Vi har mange ved skolen med migrasjonspedagogikk og spesialpedagogikk, både rådgiver, sosiallærer og lærere som samarbeider og har høy bevissthet. Kultur har vært et viktig redskap i vårt arbeid. Det er ikke alltid like lett å få gehør for dette innover i systemet. Utfordringene er mange i skoleverket og det må prioriteres. For oss har dette vært svært effektivt for å skape samarbeid mellom lærere, elever og foreldre på tvers av alle kulturer.

Eiendomsforvaltningen

Intervju med Jørgen Rustad og Guri Fuglesang, Asker kommune

Eiendomsforvaltningen står for tildeling av kommunale boliger. Beboerne i leilighetene sirkulerer mye, og stadig nye flytter inn og ut. Eiendomsavdelingen betjener folk med mange ulike opprinnelser, og både språkkunnskaper og kunnskapene om norske boforhold er svært varierende. Dette krever mye veiledning. De ser ofte på nært hold forhold som kan skape gnisninger i en boligblokk, og har vært vitne til en del skepsis og frykt mellom beboere av ulik kulturbakgrunn. De ser flere enkle grep og tiltak som sikkert kunne hjelpe på trykket.

... ***Slik gjør vi det her:***

Følgende uttalelser fra to unge, norske nyetablerte viser at ikke bare innvandrere kan komme i konflikt med gjeldende regler i et bo kompleks:

- Jeg husker med gru da jeg flyttet inn i gården der jeg bor. Styret besto av en generasjon som nektet bruk av fellesvaskeri og klessnorer på søndager og i «middagshviltiden».

Hvordan skulle jeg som jobbet hele uka kunne vaske hele familiens klær før kl 17. på hverdager? Lørdag morgen var den eneste dagen jeg kunne rekke å handle!

- I gården min hadde beboerne dagnad for å demontere lekeapparatene slik at ingen barn skulle bruke dem når «folk sov middag».

Jeg var glad jeg ennå ikke hadde fått barn da ...

Det er slett ikke mange klager på innvandrere, men når klagen først kommer har det ofte ulmet lenge og klagen har vokst. Klagene kommer inn via styret, så da er saken kommet langt. Klageren er sjelden synlig. Kun en gang har det kommet en klage direkte på telefon. Sakene er ofte filleting som har vokst til kjempeproblemer. Hadde folk turt å snakke direkte med hverandre på en hyggelig måte på et tidligere tidspunkt, hadde det neppe blitt noen klage av det. En gang kom det en klage på at noen ikke vasket når han burde. Det viste seg at det ikke engang fantes noen vaskeliste! Vedkommende ante ikke at han burde vaske og heller ikke når det skulle vært gjort.

En del innvandrere kan ha svært manglende kunnskap om vinterboforhold. Det er viktig å ha kunnskap om bruk av ulike oppvarming og kostnadene ved dette, gardiner og panelovner, tørking av klær og bruk av hvitevarer. Strømregninger kan bli ganske høye når man sprengfyrrer med åpne vinduer for eksempel. Denne typen manglende kunnskap gjelder få personer, men konsekvensene kan bli store hvis gardinene dekker panelovnen.

En vertsordning eller fadderordning ville de fleste borettslag vært tjent med. Menneskelig kontakt er viktig. Det å ha noen i nabolaget man er trygg på og som man kan spørre om ting er spesielt viktig for dem som er ny i landet. Mange konflikter kan starte med at en innvandrer ikke tør spørre om det man er usikker på, og at norske naboer ikke tør snakke direkte til innvandrere på en hyggelig måte. Man sitter heller å venter til noen gjør noe feil og så kan man kjeft eller klage. Noen tør ikke klage en gang, men baksnakker heller. Flere innvandrere burde delta på møter i bestemmende organer. Da kan

man være med å sette normer for hvordan ting skal gjøres der i gården. Dialog med omgivelsene er avgjørende for å bo harmonisk.

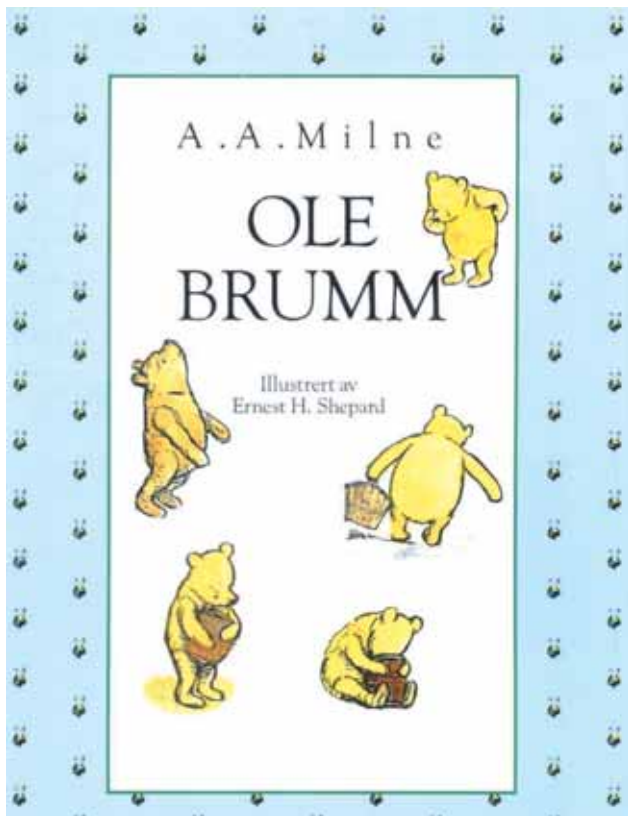
«Han var en av dem mange av oss mistenkte for å snylte på velferden vår. Helt til han ble kollega på jobben.»

Tidligere var den 56 år gamle mannen en av dem som fryktet islam, som fryktet at innvandrerne formerte seg for fort, at de invaderte oss, og han likte ikke lukten av maten i oppgangen. Inntil han ble kollega med en svært faglig dyktig og hyggelig innvandrer. Da snudde mannen rundt og fikk øynene opp for at massen av innvandrere består av helt forskjellige, spennende individer og medmennesker. I dag snakker han ikke så skråsikkert om at innvandrere bør settes på første fly til der de kom fra.

*Utdrag fra artikkel av Frank Ertesvåg, daværende politisk redaktør i Asker og Bærum Budstikke
17.01.1998*

Litterære smakebiter

Det er skrevet mye god litteratur som tar for seg møter på tvers av kulturer. Humor er et godt hjelpemiddel for å se oss selv og våre fordommer. Disse tre små sitatene sier noe om fremmedfrykt.

Ole Brumm

Kap. 7 «Hvor Kengu og vesle KenguRu kommer til skogen og Nasse Nøff får et bad.»

På sin sjarmerende måte beskriver Milne situasjonen når et fremmed og ukjent dyr, en kenguru, kommer til skogen og ingen helt vet hvor dyret kommer fra og hvorfor det er kommet dit:

«Det jeg ikke liker, er dette,» sa Sprett: «Her er vi - du, Brumm, og du, Nasse Nøff og jeg - og plutselig...» «og Tussi,» sa Brumm. «Og Tussi - og så plutselig...», «og Ugla,» sa Brumm. «Og Ugla - og så aldeles plutselig-», «Ja, og Tussi,» sa Brumm. «Nå holdt jeg på å glemme ham igjen.» «Her - er - vi,» sa Sprett meget langsomt og tydelig, «alle - sammen, og så plutselig våkner vi en morgen, og hva finner vi? Vi finner et fremmed dyr midt i blant oss. Et dyr vi aldri har hørt så mye som et ord om før. Et dyr som bærer familien med seg i lommen! Tenk om jeg skulle bære familien min med meg i lommen, hvor mange lommer måtte jeg ikke ha da?» «Seksten,» sa Nøff. «Er det ikke sytten, da?» sa Sprett. «Og enda måtte jeg ha en til lommestørkleet - det blir atten! Atten lommer å lete i! Det har jeg ikke tid til.»

*A.A. Milne: Ole Brumm, Gyldendal Norsk Forlag.
Gjengitt med tillatelse fra forlaget.*

Flyktningen og de syv dverger

Odd Børretzen laget en tankevekkende ny versjon av eventyret om Snøhvit og de syv dvergene til TV-aksjonen På Flukt i 1988:

Prinsessen løp og løp til hun ikke kunne løpe mer. Da falt hun sammen, gjemte ansiktet i hendene og falt i uvett.

Da hun våknet, var det blitt dag. Hun oppdaget da at rundt henne, i en ring, sto masse små dverger og så ned på henne. Disse dvergene bodde inne i skogen. De drev en gullgruve sammen og hadde det litt ensomt, men fredelig og greit og med alt sitt på det tørre, som det heter. De ville ingen noe vondt, verken på land eller sjø og var, kort sagt, snille og anstendige små vesener i skogen.

Der lå altså prinsessen, og der sto de syv dvergene (det var nemlig syv av dem), og prinsessen sa: - Kjære, hjelp meg. Den onde dronningen vil slå meg i hjel, og jeg har ikke noe sted å gjøre av meg i hele verden.

Da sa den eldste av dvergene, han som het Dumpy: Vil hun slå deg i hjel? Kan du bevise det? Humpy sa: Ja, nei, det... er du sikker på at det ikke bare er noe du innbiller deg? Man kan jo ofte tro det verste.

Rumpy sa: - Alvorlig talt: når det ligger en her og ber om hjelp, er det klart at det er vår soleklare plikt å hjelpe vedkommende. Vi er anstendige og vet forskjell på riktig og galt. Naturligvis forutsetter vi at vedkommende er villig til å

tilpasse seg våre vaner og forhold. Kort sagt: Vi forutsetter at vedkommende sørger for å bli dverg. Med skjegg. Før hun har vist vilje til det, kan vi naturligvis ikke...

De syv dvergene sa, på samme tid: - Hvorfor – når vi ser alt det ugjorte hjemme hos oss selv og så kan det bli konsekvenser, og i løpet av få år har hun formert seg så mye at det er ikke plass, på 70 år kan hun være 15,3 millioner prinsesser og da kan det være et spørsmål om å slå i hjel og slå i hjel. I hvilken grad vil de slå henne i hjel og hvordan kan vi vite... osv.

Og sånn er det kanskje ennå i skogen: Prinsessen ligger der og dvergene står der og sier:

-På den annen side må vi ikke kunne si at først og fremst er det et spørsmål om for det første... Hvis de ikke er døde alle sammen av alderdom. Eller av forgiftede epler.

Børretzen, 1988. Gjengitt med tillatelse fra forfatteren.

Kunsten å være neger

Satirikeren Are Kalvø er kjent fra radio, aviser og bøker for sin treffsikre humor. Boka Kunsten å være neger tar for seg nordmenns fremmedfrykt og utdelige holdning til innvandrere. Begrepene «neger» og «framandkulturell» er i følge Kalvø «svært upresise begreper som er funnet opp for å unngå å si svarting på TV.» Are Kalvø skriver:

«Når forholda mellom innfødte nordmenn og utlendingar i Norge likevel ikkje er problemfritt, så må det altså komme av

manglande kunnskapar, hos utlendingane. Mange er rett og slett ikkje spesielt flinke til å være utlendingar. Mange veit skremmande lite om kva som skal til for å glede dei innfødte, heidre dei innfødte og innfri dei innfødtes forventningar. Mange veit ikkje korleis dei skal te seg for å bli akseptert, og på sikt kanskje til og med likt, av dei innfødte. -

Det er vanskeleg å bli oppfatta som eksotisk og sjarmerande som utlending i Norge, sjølvst. Nordmenn vil helst velje sjølve når dei har lyst til å oppleve eksotiske utlendingar. Derfor er det viktig at du ikkje er eksotisk og fargerik overalt og heile tida. Du bør for eksempel ikkje være eksotisk i etasjen over, etter klokka ti om kvelden eller midt under tippemkampen.

Men når du først skal være eksotisk, er det viktig at du er skikkelig eksotisk. Då bør du gjere noko aktivt for å framstå som meir eksotisk enn du faktisk er. Det hjelper å ikle seg fargerike klesplagg eller spele rare instrument, for eksempel trommer med skinn frå gnuens overleppe. Så kan du dikte opp ei historie om at forfedrane dine brukte dette instrumentet for å blidgjere gudane i tørketider. Då kan du kanskje brukast som etnisk innslag i sosiale eller kulturelle samanhengar, eller holde dyre kurs for førtifem år gamle nyskilte damer med åpne sinn. Og kven veit? Dersom du er skikkelig heldig kan det hende du ein gong i framtida får vere med og spele i bakgrunnen på ei plate utgitt på Kirkelig Kulturverksted.

Kravet om at framandkulturelle bør bli så norske som mogleg skal ikkje berre forståast som eit krav om at du som framand-

kulturell bør bli slik nordmenn flest er. Du bør bli slik nordmenn flest ideelt sett skulle ha vore. Det vil seie at i tillegg til å vere arbeidsom og flittig og ordentleg og takknemleg og høfleg og vaske trappa når du skal, bør du gjere noko av det som alle nordmenn seier er typisk norsk, men som nesten ingen nordmenn gjer. Du bør for eksempel lære deg å spele hardingfele og bli aktiv i den lokale leikarringen.

Dersom ein nordmann gløymer å vaske trappa når det er hans tur, så er det fordi han er lat. Dersom ein neger gløymer å vaske trappa når det er hans tur, så er det fordi han er neger.»

*Are Kalvø: Kunsten å være neger. Det norske samlaget 1996.
Gjengitt med tillatelse fra forfatteren*

Vær varsom

58

Denne sangen synges i mange skoler den dag i dag med de beste intensjoner, men se godt på teksten i andre vers:

*Jorden snurrer rundt og rundt
med barn på alle kanter
Over oss er himmelen
med stjerner og drabanter
Selv er vi så små så små
og jorden er så liten
Snurrer rundt og rundt
i himmelrommet hele tiden
rundt og rundt og rundt og rundt.....*

*Negerbarn har gylden hud
og norske barn er hvite
det er ikke samme mat
og samme ting vi liker
Det er mye snodig man kan lage seg en rett av
Samme kan det være hvis d'er noe å bli mett av
Rundt og rundt....*

En slik tekst krever tilpasning i Norge i dag. Begrepet «negerbarn» bør unngås av hensyn til dem som faktisk støtes av ordet. Og det går ikke an å synge at norske barn er bare hvite! Det er de jo slett ikke. Sangen som hadde toleranse og forbrødring som intensjon, blir det stikk motsatte. Problemet kan enkelt løses! Bare erstatt et par ord med “noen”!

Da blir det slik:

*Noen barn har gylden hud
og noen barn er hvite...*

Thorbjørn Egner likte å skrive om alt det spennende han fantaserte om at man fant i Afrika. Der var det både kannibaler og ville dyr som ble snille når man taklet dem på riktig måte. Spesielt hvis man kom fra Norge. Mange sanger handler om glade europeere som kunne imponere tykke karikerte høvdinge. Mange liker godt den friske og muntre sangen om den lille, modige «hottentotten Hoa». Hva betyr egentlig hottentott? Ordet stammer fra noen nederlandske kolonister som forundret seg over språket til et folk sør i Afrika. De syntes det hørtes ut som folket stammet når de snakket. Betegnelsen «hottentott» er en avledning av det nederlandske begrepet for «en som stammer» og dette folkeslaget ble ganske enkelt døpt av sine innvandrere fra Nederland. Ingen spurte folket hva de kalte seg selv. Hottentott er altså ikke navnet på et folk.

Den hvite mann i Afrika er godt etablert i europeisk bevissthet som en modig og ekstraordinær mann. Vår kulturarv i Europa har i flere århundrer vært preget av holdningen om at det er noe høyverdig og overlegent hos den hvite mann som gav han en selvsagt suverenitet over alle andre folkeslag. At denne makten ble tilrøvet med våpen kom ikke alltid like klart frem. I flere afrikanske kulturer blir en gjest mottatt som konge som et uttrykk for gjestfrihet uansett hvem han er. Dette har vært med å villedde mange hvite til å tro at de svarte underkastet seg dem for all tid. Holdningen gjenspeiles ofte i uskyldig litteratur og visekunst for barn. Pippi Langstrømpes far trengte ingen andre kvalifikasjoner enn at han kunne flyte i land fra en båt, for umiddelbart å bli valgt til «negerkonge» over «kurreduttene»!

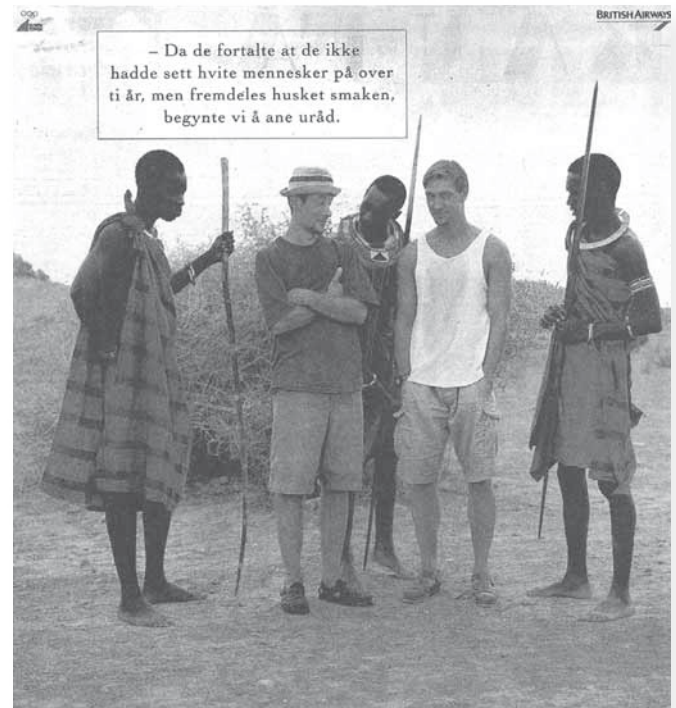
Reklame

Ikke sjelden gjenspeiler reklame våre gamle forestillinger. Reklameskaperne har jo vokst opp med litteraturen som gir disse vrengebildene av verden. Stadig blir annonser inndratt fordi de er støtende. Antirasistisk Senter i Oslo gjør et stort arbeid med å finne og deretter klage på ulike annonser.

I 1995 hadde Braathens safe og British Airways en annonse om bonusreiser som de kanskje ikke var helt heldige med:

Vi kan kanskje trøste oss med at det er godt ment. Egner sin Hoa var en hyggelig kar og Lindgren sin Pippi ble venner med «kurreduktbarna» Siden tekstene er skrevet i en tid da verdensbildet var tydelig preget av kolonitiden, var dette i seg selv positive trekk hos disse forfatterne. Dessverre kan ikke vi voksne slå oss til ro med det. Tekstene brukes jo for barn. Barn har ikke nok referansegrunnlag til å se sammenhengen. De trenger tekster og bevisstgjøring som gir nok motvekt. Da vil de selv oppdage at tekstene ikke stemmer med virkeligheten og at det Afrika som beskrives ikke finnes i dag og heller aldri har eksistert. Det er en stor utfordring for mange skoler og barnehager å tilby barna en slik motvekt. Holdningene dannes sakte og de er grunnlaget for alle voksne handlinger. Likeså hvordan man møter andre mennesker.

Mye av det som sies om folk fra andre kulturer viser tydelig tegn på holdninger sterkt preget av myter. Det er ikke lenge siden vår daværende utenriksminister moret seg offentlig på TV over navnet til en afrikansk kollega. Man skal heller ikke oppholde seg lenge på en skole før man oppdager klisjéfylte oppfatninger om andre land og folk blant barna. Noe bunner i manglende kunnskap og noe i feil kunnskap. Det er fortsatt vanlig i skolen å bruke kart som viser at Grønland er større enn hele Afrika.

– Da de fortalte at de ikke hadde sett hvite mennesker på over ti år, men fremdeles husket smaken, begynte vi å ane uråd.

AFRIKA. Bare navnet hadde fått oss til å sitre av eventyrlust. Kongo, Stanley og Livingstone. Endelig skulle vi få oppleve mer enn rullebanen på Sola. Takk og lov at vi hadde satset på BRACard. Raskeste veien til bonuspoeng her til lands. Og når British Airways åpnet hele

verden for reisesugne nordmenn med oppjente bonusreiser, var vi ikke sene om å bestille oss en tur til fjerne kyster. For hva var vel en smule slangebitt og litt malaria mot muligheten til å få

Verden rundt med BRACard®

Braathens SAFE har inngått et samarbeid med British Airways. BRACard inneholder et kort som gir deg opp til 100 bonuspoeng og 1000 kroner på British Airways nettstedet når du bruker BRACard når du reiser med Braathens SAFE.

vandre i de store oppdagelsesreisendes fotspor.

Men det var først etter flere dagmarsjer vi skjønnte at de som bodde der hadde ganske andre retter enn flybrett på menyen.

Ikke et vondt ord om verken Braathens eller British Airways.

Men en ørliten advarsel hadde kanskje vært på sin plass. På baksiden av BRACard'et for eksempel?

BRAATHENS SAFE

Oppgaver

60

Dette inspirasjonsheftet kan brukes på ulike måter. En variant er at arbeidsgiver eller avdelingsleder setter av tid til foredrag og gruppearbeid. Dette vil kunne belyse temaet grundig og fra flere perspektiver.

Andre arbeidsplasser vil kanskje gi håndboka til ansatte for at de på egenhånd leser teksten uten mer oppfølging. Kollegene kan likevel møtes til gruppesamtaler etter at alle har lest boka. Dette kan være helt uformelt.

Disse oppgavene er varierte. Noen er også mer tidkrevende enn andre. I et organisert gruppearbeid kan man velge de oppgavene som egner seg for anledningen. Ansatte som arbeider med barn og unge, kan med fordel gjøre oppgavene selv for deretter og gjøre noen av dem sammen med barn og unge.

Oppgavene kan også brukes til selvstudium, da vil de være til ettertanke.

Drøft begreper vi ofte bruker når vi kommuniserer

- Hvorfor brukes ordet «tredjegerasjonsinnvandrere»? Hva ønsker avsenderen å formidle?
- Velger vi: stamme eller folkegruppe, høvding eller leder, innfødt eller hjemmehørende, uansett hvilken del av verden vi omtaler?
- Er innvandrere, fremmedkulturell, flyktning, minoritet, fremmedspråklig det samme?
- Er alle enige om hvilken kultur som er fremmed?
- Hva er forskjellen på nasjonalitet og kulturtilknytning? Hvem er norsk, norskamerikansk, pakistansk-norsk etc.?
- Hvordan oppstår begreper og holdninger? Hvem kan spille en rolle når holdninger og begreper dannes?

Samtal om og tenk igjennom disse utsagnene om generalisering

- Er alle muslimer i Norge innvandrere?
- Er alle flyktninger muslimer?
- Er alle innvandrere flyktninger?
- Bruker alle muslimske kvinner slør?
- Er alle nordmenn enige i religiøse og politiske spørsmål? Bør de være det?

Oppfatter du disse utsagnene som positive, negative eller nøytrale:

- ungdom er uhøflige
- gamle kan ikke lære nye ting
- gutter er bråkete
- jenter kan ikke spille fotball
- blond og dum
- menn kan ikke lage mat

Hvordan beskriver du deg selv og andre

- Når er det naturlig å bruke hvilken benevnelse om seg selv og andre?
- Når er det relevant at:
Jeg er kvinne - voksen - mor - tilknyttet en religion osv.

Hva er typisk norsk?

Er alle enige om at norsk kultur er enhetlig?
Hvordan vil du beskrive kulturen på arbeidsplassen din?
Kulturen der du bor? Kulturen på feriestedet, hjemstedet eller andre steder du kjenner til?
Beskriv disse kulturene: norsk kultur, fotballkultur, finkultur, rockekultur, ungdomskultur. Tenk ut andre populære benevnelser for kulturgrupperinger. Hvor enhetlige er de egentlig?

Se for deg personen

Les sakte en setning om gangen og se personen for deg. Endrer bildet seg underveis?

- Hun er innvandrer
- Hun er innvandrerkvinn
- Hun er datter av innvandrere
- Hun er «fremmedkulturell»
- Designerens foreldre kommer fra Japan og er hhv. lege og dataekspert
- Han var innvandrer
- Han var sønn av innvandrere
- Han hadde mange navn som er vanskelig å huske
- Han var oppkalt etter mange forfedre, slik det er vanlig i hans kultur
- Hans foreldre var av europeisk kongeslekt
- Han var kong Olav V av Norge

”

Dersom du vil bli likt og akseptert som utlending i Norge, bør du altså vere ein berømt forfattar, kvalfangsttilhengar og polfarar som er aktiv i leikarringen, spelar hardingfele og minst eitt eksotisk instrument og er gift med Haakon Magnus. Verre er det ikkje. ”

Are Kalvø, satiriker

62

ill. Siv Lakou

Hvordan deler vi folk inn i grupper?

Kan du dele disse menneskene inn i fire grupper med tre personer i hver gruppe? Du kan selv velge inndelingskategorier. Fasiten gir ett svar som er logisk og som går opp. Kan du finne andre?

Svar side 63

Noen øvelser i å være positiv til andre:

Disse øvelsene egner seg best til gruppearbeid, men har også en god effekt når de brukes til ettertanke i et selvstudium.

Reise

Hvordan liker du å bli mottatt når du er ute på reise? Hvilke opplevelser ga gode minner? Når følte du at du kom nært inn på en annen kultur? Kan du gjøre noe for at en annen har det godt i Norge?

Alle steder finnes noe fint!

Velg et land hvor det for tiden er krig eller uroligheter. Finn ut positive ting om landet. Lytt til en sang, hør en historie, hør om en hyggelig person som levde eller lever der. Snakk gjerne med noen som kommer derfra.

Vil du vite mer? Trenger du mer materiell? IMDis Verktøykasse for likeverdige offentlige tjenester finner du på www.imdi.no/loft. Materiellet kan bestilles gratis fra bestilling@imdi.no.

Gi en hilsen. Lek fra Guatemala

Det finnes alltid minst én hyggelig ting å si til en kollega. Denne egner seg veldig godt som avslutning hvis arbeidsgiver har valgt å gjøre dette temaet til et kurs eller seminar. Ellers kan det bli et hyggelig innslag til påske, sommer og juleavslutninger. Leken kan brukes som en hyggestund en fredag på jobben.

Alle i gruppa lager en liten gave eller skriver en hyggelig hilsen med kun avsender. Alle skriver navnet sitt på en lapp som puttes i en boks. Rør rundt. Alle trekker en lapp. (Får du deg selv trekker du en ny.) Så står alle i en ring og ingen forteller hvem de har trukket. Etter tur gir dere gaven deres til den personen som står på lappen mens dere sier en hilsen til den som får den. Tenk ut noe hyggelig og personlig! For eksempel: Anne sier: «Jeg vil gi gaven min til deg, Bjørn, fordi du ofte er så blid i stressede situasjoner.» Eller Ole sier: «Jeg vil gi deg min gave, Per, for jeg ble så glad da du hjalp meg å bære kassen i går.»

- “Hvordan deler vi folk inn i grupper?”
Fasit på oppgave
- tre har korte dukser
 - tre har lange dukser,
 - tre har langt skjørt,
 - Tre har kort skjørt,

Referanser

Børretzen, Odd: Flyktningen og de syv dverger 1998. Til TV-aksjonen På Flukt

Dahl, Øyvind: Møter mellom mennesker: Interkulturell kommunikasjon, Gyldendal Akademisk, 2001

Eggen, Torgrim: Arbeiderbladet 30.05.1997

Engebrigtsen, Ada: Foredrag på seminar i Asker kommune 19.11.1999

Erlien, Bente: Intern kommunikasjon. Planlegging og tilrettelegging, 3. utgave, Universitetsforlaget 2003.

Ertesvåg, Frank: i Asker og Bærum budstikke 17.01.1998

Kalvø, Are: Kunsten å være neger. Det norske samlaget 1996

A. A. Milne: Ole Brumm og vennene hans. Gyldendal

Nwosu, Elvis Chi: Ungdom og mestring, foredrag for Utlendingsdirektoratet, 02.02.2005

Olsen, Alison: kronikk i Aftenposten 19. januar 2005

Stortingsmelding 49 (2003-2004), Kommunal- og regionaldepartementet.

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet

IMDi Øst

Fylkene Østfold, Vestfold,
Akershus og Oslo
Postboks 8059 Dep
0031 OSLO
Telefon 24 16 88 00
Telefaks 24 16 88 31

IMDi Indre Østland

Fylkene Hedmark,
Oppland og Buskerud
Postboks 1253,
2806 GJØVIK
Telefon 24 16 88 00
Telefaks 61 17 08 95

IMDi Sør

Fylkene Telemark,
Aust-Agder og Vest-Agder
Postboks 647,

4666 KRISTIANSAND

Telefon 24 16 88 00
Telefaks 38 02 04 80

IMDi Vest

Fylkene Rogaland, Hordaland
og Sogn og Fjordane
Postboks 4048 Dreggen,
5835 BERGEN
Telefon 24 16 88 00
Telefaks 55 30 09 88

IMDi Midt-Norge

Fylkene Møre og Romsdal,
Sør- og Nord-Trøndelag
IMDi Midt-Norge
7005 TRONDHEIM
Telefon 24 16 88 00
Telefaks 73 89 24 31

IMDi Nord

Fylkene Nordland,
Troms og Finnmark
Postboks 83,
8502 NARVIK
Telefon 24 16 88 00
Telefax 76 96 58 38

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet

Postboks 8059 Dep.
N-0031 Oslo

Besøksadresse:

Hausmannsgt 23, Oslo
Tlf: (+47) 24 16 88 00
Faks: (+47) 24 16 88 01
www.imdi.no – www.imdi.no/loft
E-post: imdi@imdi.no